

Bezpečnost práce a 50 let VÚBP

Výzkumný ústav bezpečnosti práce
Praha, 2004

Bezpečnost práce a 50 let VÚBP

Výzkumný ústav bezpečnosti práce
Praha, 2004

Připravil: PhDr. Otto Novák, CSc.

Odborná spolupráce: VÚBP

Technická spolupráce: BETIS spol. s r.o., Praha 9 - Běchovice,
Martina Šedivá

© Výzkumný ústav bezpečnosti práce, 2004

Předmluva

V červnu roku 2004 si odborná veřejnost připomene 50. výročí vzniku Výzkumného ústavu bezpečnosti práce. Z hlediska historie se může padesát let existence instituce jevit jako krátký časový úsek. V historii bezpečnosti práce je však těchto padesát let poznamenáno nejen významnými změnami ve vlastním vývoji této oblasti, ale i mnohými zvraty v samotném vývoji výzkumného ústavu.

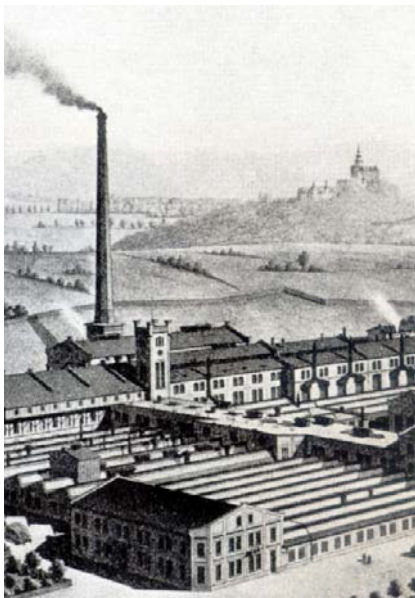
Právní a morální závazky zajišťovat bezpečnost na pracovišti se vymezují v různých zákonech a kodexech už několik tisíc let. Počátky nastolování bezpečnostně – politicko – etických otázek se objevují již 1800 let před naším letopočtem, kdy babylonský panovník Chamurapi (ve starších materiálech i Chamurabi) vydal 271 zákonů, z nichž se několik vztahovalo k bezpečnosti a mnohé upravovaly tresty a náhrady za poranění způsobené jiné osobě, ať úmyslně nebo bezděčně. Např. zákon č. 198: „Jestliže některá osoba vypíchne oko nebo zlomí kost jinému svobodnému člověku, zaplatí jednu zlatou minci“. Chamurapi také stanovil přísné tresty za nebezpečné stavební práce a požadované záruky životnosti stavby. Zákon č. 229: „Jestliže stavitel pro někoho staví dům a nepostaví jej řádně a dům, který postavil, spadne a zabije vlastníka domu, pak bude tento stavitel potrestán smrtí“.

Jiný příklad je ze starého Egypta, kde si kolem roku 1500 před Kristem egyptský panovník Ramses III. údajně najal lékaře k péči o dělníky v dolech a v kamenolomech a na stavbách veřejně prospěšných děl, jako vodních kanálů a velkých chrámů. V hebrejském Pentateuchu, 1500 let před naším letopočtem, se ve II. knize Mojžíšově část 21:33, 34 říká: „Když někdo odkryje nebo vyhloubí studnu a nepřikryje ji, takže do ní spadne býk nebo osel, majitel studny poskytne jeho majiteli náhradu ve stříbře a mrtvé zvíře bude patřit jemu“. Pátá kniha Mojžíšova část 22:8 uvádí: „Když vystavíš nový dům, uděláš na střeše zábradlí. Neuválíš na svůj dům vinu za prolitou krev, kdyby z něho někdo spadl“.

Z historických pramenů je tedy zřejmé, že společenská odpovědnost za jiné osoby byla i v minulosti nedílnou součástí vyspělých civilizací. To potvrzuje i dále uvedený krátký exkurz do historie bezpečnosti práce v českých zemích, kde vznik a rozvoj této oblasti je spojen především s průmyslovou revolucí.

Významné změny však nastaly po druhé světové válce, kdy došlo ve světě k výraznému urychlení rozvoje průmyslu a technologií. Vznikají nové materiály, nové technologie a dokonce i nová průmyslová odvětví.

Dochází ke stále intenzivnějšímu úsilí o zvýšení efektivity výroby. Mění se postoje a názory lidí na to, co je přijatelné a co nikoliv z hlediska každodenního života, potřeb lidí, životního prostředí – mění se styl života.

Prudký rozvoj průmyslu byl provázen vysokou pracovní úrazovostí, přetrvávající až do padesátých let. Důvodem byly nedostatečné zkušenosti a příprava pracovníků, zavádění nových technologií a zvýšený důraz na produktivitu. Hledají se cesty a způsoby, jak tento negativní vývoj zvrátit.

Tlak na vyšší efektivity vede ke koncentraci výroby, k výstavbě nových rozsáhlejších

a efektivnějších podniků. Koncentrace technologií a provozů do určité oblasti, obvykle vzhledem k potřebě velkého počtu pracovních sil nepřilíživě vzdálené od bytových center, výrazně zvyšuje nebezpečí pro pracovníky a okolní obyvatelstvo v případě poruchy nebo havárie.

Navíc rychlost změn spojených se zaváděním nové techniky a nových technologií stále méně umožňuje poučit se z chyb a nedostatků. Z toho vyplývají vysoké nároky na kvalitu projektů – musí zajišťovat vysokou bezpečnost a spolehlivost provozu, protože první kritická chyba by mohla vést nejen ke zničení celého provozu, ale i k ohrožení zdraví a životů lidí a životního prostředí.

Tyto skutečnosti přispívají k výraznému posunu v chápání bezpeč-

nosti. Zatímco pravděpodobnost smrtelného úrazu jednotlivce v těchto provozech klesá, dochází k výraznému nárůstu rizika ohrožení zdraví a životů velkého počtu pracovníků podniku, případně i obyvatel z okolních aglomerací.

Následky havárií mohou mít i transhraniční charakter a mohou zasáhnout obyvatelstvo a životní prostředí sousedních zemí.

Vznikají instituce, které zkoumají, jak především zvýšit bezpečnost strojů a zařízení, protože se předpokládá, že bezpečný stroj automaticky znamená bezpečnou práci. Praxe ukázala, že tento předpoklad má pouze omezenou platnost. Bezpečné technické zařízení je důležitým a nezbytným předpokladem, ale v pracovních systémech, jejichž součástí je člověk, je bezpečnost práce významně ovlivněna právě jeho vlastnostmi, schopnostmi a chováním.

Člověk, lidský činitel, je nejslabším a nejméně spolehlivým článkem pracovních systémů. To prokázaly i výsledky analýz příčin nehod řady havárií a nehod u nás i v zahraničí.

Ať už to byla havárie jaderné elektrárny A1 v Jaslovských Bohunicích, havárie jaderné elektrárny Three Mile Island, řada leteckých nehod, nehod při výzkumu kosmu, havárie ropných plošin apod. To dalo nový impuls i výzkumu, který se stále více zaměřoval na příčinu selhání lidského činitele.

Bezpečnost práce má i významnou etickou dimenzi. Musíme si uvědomit, že absolutní bezpečnost neexistuje. Můžeme hovořit pouze o přijatelné úrovni rizika a tedy i o určité míře nebezpečí. Každá činnost, kterou se lidé zabývají, obsahuje riziko a nic tudíž není zcela bezpečné. Vystává otázka, jak dalece dokážeme snižovat rizika? Kdy naše morální a pracovní závazky končí? Tento neviditelný předěl se neustále pohybuje, protože závisí na mnoha faktorech. Lze říci, že tento pohyb je jednosměrný směrem k nižší hodnotě přijatelného rizika.

V práci se tento pohyb směrem k vyšší bezpečnosti definuje na základě dvou klíčových faktorů:

- požadavků právních a technických předpisů,
- potřebou dosažení rovnováhy mezi ztrátami a náklady na bezpečnost.

Zjednodušeně lze říci, že porovnáváme ztráty proti nákladům a požadavkům předpisů, přičemž ztráty mohou být do značné míry hypotetické. Toto vysoce pragmatické hledisko je však pouze doplňkem morálních (etických) aspektů, které bezpečnost práce zcela jistě má. V současné době jsou tyto principy pouze rozvíjeny a modifikovány

podle potřeb jednotlivých států.

Na podzim roku 2000 se konal v Amsterdamu workshop nazvaný Work Life 2000. Konání workshopu bylo reakcí na skutečnost, že v posledních letech v řadě zemí dochází k významným změnám v oblasti pracovních podmínek a poslední desetiletí přineslo i strategický posun od dílčích kontrol a inspekcí k modelům, ve kterých podniky samy ve větší míře přebírají odpovědnost za stav bezpečnosti a ochrany zdraví při práci.

Zkušenosti západních států ukazují, že se přístupy uplatňované v minulých letech vyčerpaly. Myšlenka, že problémy v oblasti bezpečnosti a ochrany zdraví při práci jsou způsobeny především nedostatkem informace, která by se dala shrnout do úsloví „...bude-li každý vědět, jak správně postupovat, bude se chovat bezpečně“, nepřinesla takové výsledky, jaké mnozí očekávali.

Počet úrazů neklesá, roste jejich závažnost především z hlediska nákladů na léčení, vyskytují se i závažné průmyslové havárie.

Nebylo by však správné podcenit důležitost informací a znalostí v této oblasti. Bez znalostí, jak jednat bezpečně, nelze očekávat bezpečné chování. Vzniklá situace ukazuje na složitost řešení problémů bezpečnosti a na jejich multidimenzionální rozměr.

Abychom našli efektivní způsoby řešení, musíme vzít v úvahu nejen faktory, které působí pozitivně na zvyšování úrovně bezpečnosti práce, ale i faktory, které tento vývoj ovlivňují negativně.

60. a 70. léta byla v porovnání se současným stavem charakteristická poměrně vysokou centralizací, regulací jak v oblasti řízení státu, tak i na podnikové úrovni. V současné době se ve většině vyspělých států prosazuje myšlenka větší deregulace, volnosti a pružnosti.

V krátkém časovém období došlo k vyšší mobilitě pracovní síly, významným strukturálním změnám v ekonomikách států i ke změně postavení zaměstnanců a zaměstnavatelů. To vede k problémům v oblasti inspekce práce. V malých podnicích se zhoršuje přístup k bezpečnosti práce, většina pojišťovacích společností se soustředí více na kompenzaci poškození než na prevenci, v důsledku vnitřních reorganizací podniků a jejich fragmentace klesá i míra osobní odpovědnosti vedoucích pracovníků.

Kromě toho je důležité si uvědomit i přímý vliv ekonomické situace podniků na jejich aktivity v oblasti bezpečnosti práce.

Se zvyšujícími se ekonomickými potížemi podniků klesá jejich zájem o tuto oblast. Aktivity se v optimálním případě omezují na to nezbytné, co se musí udělat, v horším případě nejsou plněny ani legislativně

stanovené požadavky. Klesá tlak zaměstnanců i jejich organizací (odborů) na vytváření bezpečných pracovních podmínek. Je zřejmá preference udržení pracovních míst a zachování nebo zlepšení platových podmínek před zvyšováním úrovně bezpečnosti práce.

Jaký se očekává další vývoj přístupů v oblasti bezpečnosti práce?

V zásadě lze očekávat vývoj vymezený dvěma hraničními přístupy – dobrovolným a povinným. Dobrovolný přístup založený na přesvědčení, technické podpoře a pružnosti je často poněkud znehodnocen skutečností, že je navržen z pohledu managementu. Povinný přístup vychází z představy rozdílných zájmů vedení podniku a zaměstnanců. Státem jsou stanoveny povinné požadavky, méně již je stanoven způsob kontroly splnění těchto požadavků. U obou přístupů se ukazuje, že bez

- aktivní účasti a spolupráce zaměstnanců,
- identifikace a vyjádření vztahu pracovních podmínek a ostatních faktorů pracovních systémů k ohrožení zdraví a životního prostředí,
- systémového řízení

nelze dosáhnout požadované úrovně bezpečnosti práce.

Je zřejmé, že problémy v oblasti bezpečnosti práce, které se objevují v průmyslově vyspělých zemích jsou podobné těm, se kterými se setkáváme i v České republice.

Přes tuto podobnost však v České republice, na rozdíl od zemí EU, stále přetrvává tradiční pojetí bezpečnosti práce, soustředěné především na bezpečnost technických zařízení a méně již na úlohu lidského činitele a vliv systému řízení.

Následující stránky o historii bezpečnosti práce v českých zemích a o vzniku a vývoji Výzkumného ústavu bezpečnosti práce připomínají více než padesát let existence instituce, která je svým charakterem celostátní a nadrezortní. Stručně řečeno – ojedinělá. Účelem této publikace je připomenout nejen peripetie a souvislosti vzniku Výzkumného ústavu bezpečnosti práce, úsilí jeho pracovníků o vybudování výzkumné instituce bezpečnosti práce odpovídající požadavkům doby a nacházející své místo i v rámci mezinárodní spolupráce, ale i dlouholetou tradici, kterou péče o bezpečnou a zdraví neohrožující práci má v českých zemích.

M. Paleček

BEZPEČNOST PRÁCE V ČESKÝCH ZEMÍCH

Období Rakousko – Uherska

Problematika bezpečnosti práce má v dějinách světové civilizace první doklad v Chamurapího zákoníku (1800 před naším letopočtem). V českých zemích lze vysledovat úsilí o bezpečnost práce již v 19. století, kdy dochází k bouřlivé industrializaci. České země se stávají průmyslovou baštou Rakousko – Uherska. Zejména šlo o parní stroje, stavebnictví, strojírenství, důlní a hutní výrobu, textilní továrny a cukrovary. S rozvojem průmyslové výroby stoupal počet úrazů, což mělo tyto důsledky:

- sociální – stávky,
- vojenské – snížení počtu branců,
- ekonomické – náklady na léčení, invaliditu a snížení ve výběru daní.

Právě z důvodů ekonomických, sociálních a vojenských přistoupilo Rakousko – Uhersko k vydání zákonů a předpisů, které zajišťovaly bezpečnost práce. Již všeobecný občanský zákoník č. 946 říšského zákoníku z roku 1811 ukládal

v § 1157 zaměstnavateli povinnost, aby pečoval o zdraví a život zaměstnance. Obdobnou povinnost, ale i sankce stanovil trestní zákon č. 117 říšského zákoníku z roku 1852. Tento zákon zejména obsahoval trestní sankce

za nedbalost a následné těžké poškození zdraví. Paragraf 336 pak cituje jako přestupek „nezachování předpisů vydaných v příčině parních strojů a parních kotlů“. Zákon též stanovil sankce pro případ zřícení lešení. Bezpečnost práce dále sledoval i živnostenský řád vydaný císařským patentem č. 227/1859 říšského zákoníku, jehož poslední znění bylo uvedeno v zákoně č. 74/1913 ř. z. Ten ukládal v § 133 písm. d) a v § 133 a písm. b) potrestat živnostníky za neplnění povinností a jednání proti předpisům „o potřebných zařízeních na ochranu života a zdraví pomocníků vzhledem k pracovním prostorům, strojům a pracovnímu náčiní“ a dále za neplnění a hrubé porušování předpisů o zákazu zaměstnávání mladistvých při určitých nebezpečných nebo zdraví škodlivých pracích a o pracovní době a pracovním klidu

pokutou až do výše 1000 korun, vězením do tří měsíců, odnětím práva mít učedníky nebo zaměstnávat mladistvé či odnětím živnostenského listu (§ 131).

Technické předpisy zabývající se stavem strojů a zařízení byly nejdříve formulovány v souvislosti s bezpečností práce pro parní stroje a kotle (ministrská nařízení z r. 1854, 1860 a 1866). Vedle zmíněných předpisů byly přijaty i předpisy, které zajišťovaly inspekci a kontroly v oblasti bezpečnosti práce. Podle zákona č. 117 ř. z. z roku 1883 o zřizování živnostenských dozorců vzniká živnostenská inspekce. V roce 1905 byly v Rakousko – Uhersku přijaty všeobecné předpisy na ochranu života a zdraví pomocných dělníků v živnostenských závodech. Zákonem č. 1 říšského zákoníku z roku 1887 bylo zavedeno pojištění pro případ úrazu. Většina uvedených zákonů a předpisů byla převzata nařízením správce obchodního ministerstva ze dne 23. listopadu 1905 č. 176 říšského zákoníku, jímž se vydávají předpisy na ochranu života a zdraví pomocných dělníků. Toto nařízení platilo až do roku 1938, kdy bylo zrušeno a nahrazeno vládním nařízením č. 41/1938 Sb. (rozšířeným proti původnímu, ale s názvem shodným s předešlým předpisem), jímž Československá republika stanovila všeobecné předpisy na ochranu života a zdraví pomocných dělníků.

Po roce 1918

Samostatné Československo převzalo i rakouské živnostenské zákony, živnostenská inspekce byla nově podřízena ministerstvu sociální péče a pokračovala ve své činnosti do roku 1952, přičemž byla rozšířena i na velké podniky. V roce 1921 byl dokonce vypracován návrh zákona o inspekci práce, který rozšiřoval inspekci na všechny námezdně pracující a neomezoval tento dozor podle velikosti podniku a druhu podnikání. Zákon však nebyl realizován. Pro zajímavost lze

2. Všeobecný rakouský horní zákon, vyhlášený cis. patentem ze dne 23. května 1854, č. 146 ř. z.

§ 170.

Každý majitel výhradního kutání (§ 22) anebo prooučených práv dobovacích (§ 41) jest povinen tyto závody udržovati ve stavu ku provozování schopném.

Abý podlak mohl býti udržován ve stavu schopném ku provozování, vyžaduje se, aby stavby předevzaté na povrchu nebo pod zemí

a) byly proti všelikému nebezpečí pro osoby a majetek co možná zajištěny, a

b) die platných předpisů (§§ 174 a násl.) stále v chodu udržovány.

§ 171.

K potřebným opatřením bezpečnostním (§ 170 lit. a) přináležejí jmenovitě:

a) spolehlivé ohrazení všech tarasů na povrchu, aby lidé nebo zvířata se nesřítli;

b) dostatečné zabezpečení dřebivých nebo spadacích se rozpadávajících podzemních staveb všelikého druhu;

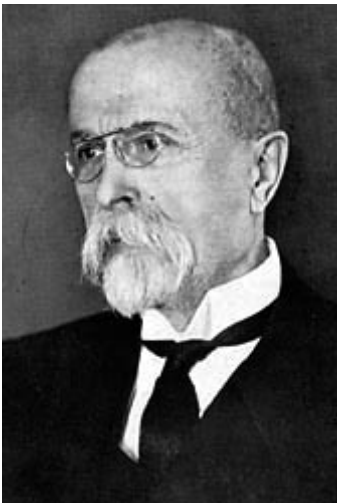
c) přiměřené podchycení sestupných šacht hlubších než 10 sáhů lezeními, náležitě zabezpečení jízdy žebříky, schody, stupně, denní ohledání a zabezpečení přístrojů a zařízení ke sjíždění;

d) odstranění takových nástrojů, jejichž použití podstatně ohrožuje bezpečnost dělníků;

dotat, že teprve v roce 1947 přijala Mezinárodní organizace práce srovnatelnou úmluvu č. 81 o inspekci práce v průmyslu a obchodu. Po druhé světové válce byly vydány nové zákony o bezpečnosti práce, a to zejména zákon č. 67/1951 Sb., který byl až do svého zrušení opakovaně novelizován.

Státní dozor nad bezpečností práce byl realizován v Rakousko – Uhersku poprvé zákonem č. 112/1871 říšského zákoníku, který uzákonil kontrolu parních strojů buď státním komisařem, nebo komisařem Společnosti uživatelů parních kotlů, ke zkoušení kotlů ustanoveného a úřadem k tomu zmocněného. „Úřední komisař zkoušecí“ se stal prvním státním úředníkem, který zajišťoval dozor nad technickým zařízením a jeho provozem v obvodu vymezeném vládou. Zákonem č. 117 říšského zákoníku ze 17. června 1883 byli ustanoveni živnostenská inspektoři, kteří svým postavením byli státními úředníky a kontrolovali živnostenské podniky ve stanovených okresech. Inspektoři měli povinnost informovat živnostenský úřad o úrazech a podezření z ohrožení zdraví zaměstnanců v jednotlivých firmách.

Mezi válkami byla věnována zvýšená pozornost vzdělávání a osvětě. Masarykova akademie práce byla patronem vydání Encyklopedie

výkonnosti, která vyšla postupně v letech 1932 – 1934. Tato encyklopedie byla významná nejen svým rozsahem (více jak 1800 stran), ale především svým prozíravým pojetím práce jako komplexního fenoménu, jenž je nedrobitelný a neredukovatelný na své složky (organizace, lidský činitel, výroba, etika, technika atp.), má-li přinášet dlouhodobé efekty (zisk, rozvoj člověka, bezpečnost atp.). Encyklopedie výkonnosti se v úvodu prvního dílu nazvaného Člověk (II. díl Výroba a III. díl Obchod) hlásí k ideálu „zdravého, šťastného člověka, umístěného do hospodářského procesu a tím tedy stává se člověk ústředním problémem

v moderním vývoji hospodářském. Snažíme se zjistiti přesné okolnosti, které ho provázejí při jeho práci, jeho odpočinku, případně zábavě (rekreaci), snažíme se upravit celé jeho prostředí, aby se předcházelo nemocem (eubiotika), aby tento prvek byl dobrým a racionálním zá-

kladem hospodaření, a to hospodaření sociálního, ...Ať již chápeme práci z jakéhokoliv hlediska, buď ryze hospodářského či sociálního či etického nebo psychologického a fyziologického, krátce při kterémkoliv i výlučném stanovisku, vždy zůstane nám středem pozornosti člověk, čili jak my říkáme, lidský činitel. Ač tato skutečnost jest tak jednoduše a snadno pochopitelná, ba samozřejmá, přece nemůžeme říci, že vždy a za každých dob a okolností bývá dostatečným způsobem vzat zřetel právě na lidského činitele v pracovním pochodu. ... V soustavách, kde pracují lidé a stroje a kde není chod stroje dán vůlí toho, kdo na něm pracuje, nýbrž vůlí jiného – vůlí majitele, najímajícího pracovníka jako námezdní sílu, nesetkáváme se vždy s tím, že by poměr mezi člověkem a strojem byl přátelský. ...Nám jde v prvé řadě o to, abychom z praktického hlediska uvažovali, jaké jest postavení lidského činitele v pracovním pochodu a čím můžeme mu za daných okolností ulehčit jeho situaci. Především snažíme se umožnit mu vhodné zařazení do pracovního procesu na základě jeho přirozených vlastností, na základě dispozic, které jsou mu vrozeny neb které výcvikem již získal. ... Studium únavy, studium vlivu automatizace a monotónní práce, studium účelně zařadovaných přestávek v práci, ... to jsou tak ty nejdůležitější otázky dané nám vývojem moderní pracovní vědy. Že tu hraje velkou roli snaha po t. zv. zábraně úrazové a nemocenské, to není třeba zvláště připomínat. Je to neodlučitelná součást v rámci starostí o lidský prvek v práci. Zamezit úrazy, zamezit vznik nemocí co možná nejvíce a vznik z povolání zvláště. Staráme se dále o vytvoření vhodného prostředí, pokud jde o vzájemný poměr pracovníků a o poměr pracovníka k jeho vedení výchovou oboustrannou, přesvědčováním o účelnosti spolupráce, ač toto pole je zatím málo zpracováno a je to úloha obtížná.“ Problematika bezpečnosti a ochrany zdraví pak logicky prolíná celou encyklopedií. Např. v II. díle na str. 636 je citována vzorová „Instrukční knížka pro zaměstnance“. Oddíl „Ochrana proti nehodám a pravidla bezpečnosti“ je uzavřen 20. bodem: „Návrhy na zlepšení. Návrhy na lepší ochranná opatření v továrně jsou vítány. Ochranná zařízení jsou však jen malou částí ochrany pracovní. Jen nepatrné procento nehod bylo způsobeno neochráněnými stroji. Většina nehod byla způsobena nepozorností a bezmyšlenkovitostí pracujících.“ Tolik stručná ukázka ze stále podnětné encyklopedie.

Na počátku padesátých let byl vydán zákon č. 67/1951 Sb., o bezpečnosti při práci, kterým byla zrušena dosud platná ustanovení upravující otázky bezpečnosti práce, a to § 1157 všeobecného občan-

ského zákoníku č. 946/1811 ř. z., § 74 až § 74d živnostenského řádu č. 227/1859 ř. z., zákon č. 117/1883 ř. z. i § 170 až §172 obecného horního zákona č. 146/1854 ř. z. Současně byl zrušen i zákonný článek XXVIII/1893 uh. z., který dosud platil na území Slovenska. Zákon č. 67/1951 Sb. se vztahoval na podniky a zaměstnance všech ekonomických odvětví včetně výrobních družstev, pokud zaměstnávala zaměstnance.

Aby byla zajištěna bezpečnost při práci i v tehdejších jednotných zemědělských družstvech a v závodech samostatných rolníků, byl vydán pro zemědělství obdobný zákon č. 51/1954 Sb., o bezpečnosti při práci v jednotných zemědělských družstvech a u jednotlivě hospodařících rolníků.

Živnostenská inspekce, jak již bylo uvedeno, pokračovala ve své činnosti do roku 1952. Státní technický dozor byl usměrňován od 50. let zejména zákony o BOZP a dalšími speciálními zákony. Nejkomplexněji byl dozor nad bezpečností práce upraven zákonem o BOZP č. 65/1961 Sb. Dále pak byl dozor upraven sociálním zákonem č. 174/1968 Sb., o státním odborném dozoru nad bezpečností práce, který byl opakovaně novelizován.

Bezpečnostní normy

Bezpečnost práce a dozor nad bezpečností práce úzce souvisí s technickými normami. V Československu se zabýval nejdříve normalizačními úkoly Elektrotechnický svaz československý (1919).

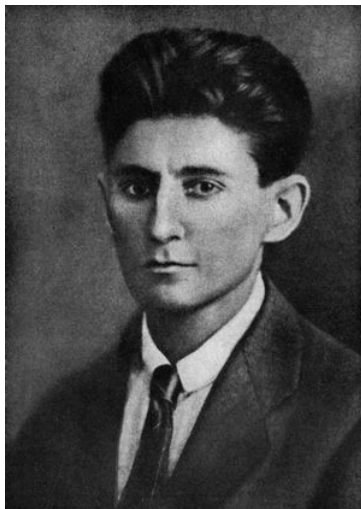
V roce 1921 vznikla z iniciativy Masarykovy akademie práce dobrovolná společnost, která se věnovala normalizaci. V roce 1928 zahájila pak činnost Československá normalizační společnost. V poválečném Československu bylo v roce 1951 vydáno nařízení vlády č. 48 o technické normalizaci, které provádělo některá ustanovení zákona č. 261/1949 Sb., o organizaci výzkumnictví a technického rozvoje. Postupně byly formulovány normy pro jednotlivé skupiny strojů a zařízení. Normalizační úsilí bylo v Evropě iniciováno koncepcí opírající se o zásady článků č. 100 a č. 118 Římské dohody z roku 1956. Pro Českou republiku je v oblasti technické normalizace základem zákon č. 22/1997 Sb., o technických požadavcích na výrobky a o změně a doplnění některých zákonů. Tento zákon harmonizuje českou technickou normalizaci s Evropskou unií.

Úrazové pojišťovnictví

S historií bezpečnosti práce významně souvisí i úrazové pojištění. Úrazové dělnické pojišťovny vznikaly v Rakousko – Uhersku od 80. let 19. století. V roce 1889 existovalo v monarchii sedm významných úrazových pojišťoven, největší byla pražská Úrazová pojišťovna dělnická. To odpovídalo i skutečnosti, že české země se staly průmyslovým centrem monarchie.

Nové pojišťovny se zabývaly nejen vlastním pojištěním, sledovaly statistické údaje, analyzovaly příčiny úrazů a nemocí z povolání, nabádaly k účinné prevenci, upozorňovaly na technické novinky v zajištění bezpečnosti práce. Jedním z obětavých odborníků v úrazovém pojištění, který se intenzivně zabýval bezpečností práce, byl i absolvent právnické fakulty Karl-Ferdinand Universität (Karlovy univerzity) JUDr. Franz Kafka (1883 – 1924), budoucí slavný spisovatel, příslušník pražských německy píšících židovských autorů literatury, která je spojena se jmény Maxe Broda, Egona Ervína Kische, Reinera M. Rilke a Franze Werfla. Právník a literát začal po ukončení studií v roce 1906 v úrazové pojišťovně Assicurazioni Generali v Praze, ale již 30. června 1908 nastoupil jako úředník do Dělnické úrazové pojišťovny Království českého (Arbeiter-Unfall-Versicherungsanstalt für das Königreich Böhmen). Zde působil téměř 14 let, až do svého odchodu do invalidního důchodu v roce 1922. Zemřel o dva roky později na tuberkulózu.

Dělnická úrazová pojišťovna budovala od roku 1910 poměrně velké kontrolní oddělení, kde působil 70 pracovníků, kteří se zabývali prevencí úrazů a otázkami bezpečnosti práce. O Kafkově práci referoval jablonecký deník Gablonzer Zeitung 2. října 1910. Článek byl věnován prevenci úrazů na dřevoobráběcích strojích. Komplexně pojednal problematiku bezpečnosti práce Franz Kafka v člancích, které byly uveřejněny v severočeských novinách

Tetschen – Bodenbacher Zeitung (18. září 1911 a 4. listopadu 1911) pod výstižným názvem „Opatření k úrazové prevenci“. Kafka zdůrazňoval zejména význam úrazové prevence a za nejlepší prevenci považoval spolupráci podnikatelů, pojištěnců – dělníků, živnostenských inspektorů a samozřejmě i úrazových pojišťoven na úseku bezpečnosti práce.

Na II. Mezinárodním kongresu záchranářských věd a úrazové prevence v září 1913 ve Vídni přednesl Franz Kafka spolu se svým nadřízeným E. Pfohlem referát „Organizace úrazové prevence v Rakousku“. Navrhl zřídit samostatnou organizaci pro bezpečnost práce, která by koordinovala všechny aktivity v této oblasti. Aktivity Franze Kafky v oblasti bezpečnosti práce jsou zřejmé i z řady jeho návrhů technických úprav strojů a zařízení, které byly prezentovány a prosazovány formou výnosů místodržitelství pro Království české. Za mnohé uvádíme např. Výnos místodržitelství v Král. českém ze dne 23. března 1910, č. 194150 o opatřeních proti úrazům při strojích hoblujících dřevo, který byl v roce 1914 aktualizován a doplněn ve výnosu č. 3A 111.

Ani tehdy nebyla zanedbatelná spoluúčast některých nositelů pojištění (pojišťoven), jejich svazů, fondů a zařízení. Jejich funkce, včetně samoregulujícího ekonomického působení na stav bezpečnosti práce v organizacích, však v průběhu padesátých let postupně zanikaly. Zákonem č. 99/1948 Sb., jímž bylo upraveno národní pojištění, byli zrušeni dosavadní nositelé pojištění, jejich svazy, fondy a zařízení. Přesto však na nově vytvořenou Ústřední národní pojišťovnu byly ještě přeneseny některé povinnosti, vyplývající ze spolupůsobnosti pojišťoven při zábraně úrazů a do zákona byly přežaty i některé povinnosti vyplývající pro zaměstnavatele i zaměstnance z úrazové zábrany a zásady ručení dodavatele za zbudované provozovny, vyrobené stroje a zařízení z hlediska úrazové zábrany.

V roce 1951 byly povinnosti, vyplývající pro nositele pojištění z § 96 a § 98 zákona č. 99/1948 Sb., přeneseny zákonem č. 87/1951 Sb., o bezpečnosti při práci, na jednotnou odborovou organizaci. Pro zemědělství byly obdobné podmínky upraveny zákonem č. 51/1954 Sb. Současně byl vydán zákon č. 102/1951 Sb., o přebudování národního pojištění, které mělo navázat na sovětské zkušenosti. Na jeho základě vznikl zákon č. 54/1965 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců, který zrušil zbylá ustanovení zákona č. 99/1948 Sb. Tento zákon, ve znění pozdějších předpisů, platí dodnes.

Poté, co bylo zřejmé, že neexistuje žádný účinný ekonomický nástroj, který by organizace stimuloval k prevenci pracovních úrazů a nemocí

z povolání, vznikl zákon č. 58/1955 Sb., o náhradě škody za pracovní úrazy a o náhradě léčebné péče a dávek nemocenského pojištění a úrazového zabezpečení. Prvá část náhrad byla v roce 1965 zahrnuta do zákoníku práce a druhá část náhrad byla upravena zákonem č. 33/1965 Sb., o náhradě nákladů vznikajících státu z úrazů, nemocí z povolání a jiných poškození na zdraví (o regresních náhradách) a prováděné vyhláškou ministerstva zdravotnictví č. 34/1965 Sb. Pomineme-li některé sporadicky užívané nástroje, zjistíme, že tyto dva nástroje jsou spolu s pokutami ukládaným organizacím a pracovníkům za porušení předpisů a závazných povinností podle § 6 odst. 2 zákona č. 174/1968 Sb., o státním odborném dozoru nad bezpečností práce jedinými, dodnes působícími ekonomickými nástroji. Jejich působení není automatické a má pouze sankční charakter, který nezávisí na výsledcích úrazové prevence (dosažených hodnotách ukazatelů úrazovosti).

Instituce bezpečnosti práce v letech 1918 – 1945

V meziválečném Československu se bezpečností práce zabývali živnostenská inspektoři, kromě živnostenské inspekce technického dozoru byly ve větších organizacích podle zákona č. 339/1921 Sb., a dozorem nad dodržováním zákonných ustanovení o ochraně zaměstnanců proti úrazům v závodech pověřeny závodní výbory. Ve čtyřicátých letech minulého století bylo (v r. 1942) přijato vládní nařízení č. 235/1942 Sb. o technickém dozoru. Toto vládní nařízení bylo zrušeno v roce 1952 vládním nařízením č. 53/1952 Sb., o zajištění bezpečnosti a hospodárnosti provozu některých technických zařízení, jímž se organizoval Ústav technického dozoru, zřízený při Ministerstvu paliv a energetiky. Jeho dozoru podléhaly zejména parní kotle (parní generátory) a jiné tlakové nádoby, silnoproudá elektrická zařízení a zdvihadla.

Inspekce později pod různými úřady a útvary (pracovní úřady, okresní úřady ochrany práce a odbory sociální péče tehdejších krajských národních výborů) působila až do roku 1951, kdy po II. Všeodborovém sjezdu (1949), který akcentoval – po vzoru Sovětského svazu – potřebu, aby pracující vzali boj proti úrazům do svých rukou, byl schválen zákon č. 67/1951 Sb., o bezpečnosti při práci, kterým byl dozor svěřen orgánům jednotné odborové organizace.

Úkoly orgánů inspekce byly stanoveny přílohou k vyhlášce minis-

terstva pracovních sil č. 139/1953 Sb., kterou se vyhlásily směrnice Ústřední rady odborů o novém vymezení úkolů orgánů inspekce práce jednotné odborové organizace.

Celý tento akt byl v rozporu s Úmluvou č. 81 o inspekci práce v průmyslu a obchodě, přijatou 11. července 1947 na generální konferenci Mezinárodní organizace práce, která v části I., čl. 6 stanoví, že „personál inspekce se bude skládat z veřejných úředníků, jejichž postavení a služební podmínky jim zaručují stálost zaměstnání a neodvislost od změn vlády a nevhodných vnějších vlivů“, a která v následujícím článku zdůrazňuje podmínky kvalifikace. Došlo i k omezení oprávnění stanovených článkem 12 a 13 a nebyla akceptována řada dalších ustanovení.

Protože mnohé úkoly, vyplývající ze zákona o bezpečnosti a ochraně zdraví při práci, přesahovaly meze možností dobrovolných pracovníků i orgánů ROH, bylo na celostátní všeodborové konferenci konané v roce 1965 přijato usnesení, v němž bylo Ústřední radě odborů uloženo projednat s vládou ČSSR zavedení systému odborného a technického dozoru nad bezpečností práce. Tyto snahy vyústily v přijetí zákona č. 174/1968 Sb., o státním odborném dozoru nad bezpečností práce a ovlivnily i společenskou kontrolu, vyjádřenou zákonem č. 153/1969 Sb., jímž se měnil a doplnil zákoník práce, a později upravenou směrnicí ÚRO č. 124/1978 Sb., o postavení a úkolech orgánů ROH v péči o bezpečnost a ochranu zdraví při práci. Tímto zákonem byl zrušen zákon č. 53/1952 Sb., a tím i ústav technického dozoru, jehož některé úkoly přešly na orgány SOD.

Je třeba konstatovat, že ani zákon č. 174/1968 Sb. neakceptoval v plném rozsahu články Úmluvy o inspekci práce v průmyslu a obchodě, ani další návrhy mezinárodní organizace práce týkající se inspekce práce, např. Doporučení č. 81 o inspekci práce z roku 1923 a Úmluvu č. 81 z roku 1947. Ani později nereagoval na Úmluvu č. 155 o bezpečnosti a zdraví pracovníků a o pracovním prostředí z roku 1981, kterou ČSSR ratifikovala 2. prosince 1988 a vyhlásila vyhláškou ministerstva zahraničních věcí č. 20/1989 Sb.

Dále to byla Masarykova akademie práce – vzdělávací instituce blízká sociální demokracii. Normalizační úkoly byly zpracovány v Elektrotechnickém svazu československém. V roce 1928 vznikla Československá normalizační společnost, jejíž počátky byly spjaty s uvedenou Masarykovou akademií práce. Psychologií a sociologií práce, jakož i bezpečností práce se zabýval v první republice Ústřední psychotechnický ústav, který byl založen v roce 1920 z iniciativy České akademie

technické.

Přebudováním Ústředního psychotechnického ústavu vznikl v roce 1939 Ústav lidské práce (Institut für Arbeitswissenschaft). Vládním nařízením č. 333/1942 Sb., ze dne 18. září se stal ústav samostatnou právní osobou, veřejně-právní institucí, již „Úkolem ústavu jest bádání v oboru psychologie, fyziologie a sociologie práce“ (§ 1 citovaného vládního nařízení).

Úkolem ústavu bylo pečovat o hospodárnost lidské práce, zabývat se výzkumem a popisem jednotlivých povolání, plánováním výchovy k povolání, přípravou výuky učňů, péčí o přeškolení dělníků a zaměstnanců, problematikou dorostu, výběrovými metodami, poradenstvím k výběru povolání. V § 2, bod 9 citovaného nařízení, se přímo ukládá Ústavu lidské práce, aby se zabýval úkoly „součinnosti při řešení jednotlivých, práce se dotýkajících otázek sociálního práva, zvláště ochrany před úrazu a úrazové péče a otázek technické ochrany práce“. Ústav byl řízen kuratoriem, jehož předsedu jmenoval ministr hospodářství a práce protektorátní vlády, přesvědčený nacista dr. Walter Bertsch, po dohodě s ministrem školství a ministrem dopravy a techniky.

Uvedený Ústav lidské práce byl nahrazen v poválečné ČSR Československým ústavem práce (1945). Z malého oddělení bezpečnosti práce Československého ústavu práce, které vedl PhDr. Alexandr Ivanov, přešli jeho pracovníci do nového Ústavu bezpečnosti práce. V Československém ústavu práce byla dále oddělení bezpečnosti techniky, oddělení navrhování a posuzování norem z hlediska bezpečnosti práce. Bylo zde i oddělení pro práci a mzdy. Československý ústav práce vedl v roce 1948 ředitel Vladimír Fišera, který byl i náměstkem ministra sociální péče. Ústav se soustřeďoval na problematiku psychologie a sociologie práce, což se stalo této instituci na počátku padesátých let osudným.

Provozně bezpečnostní služba a revizní technici

V podnicích, zejména průmyslových odvětví, se od konce 19. století postupně vytvářela tradice bezpečnostně technické služby, jejíž existence byla v průmyslu legalizována vyhláškou ministerstva průmyslu č. 1013/1949 Ú. I. a v odvětví paliv a energetiky vyhláškou č. 333/1951 Ú. I. Na tyto dvě vyhlášky navázala vyhláška ministerstva pracovních sil č. 206/1956 Ú. I. o provozně bezpečnostní službě

v podnicích, která ustanovila bezpečnostní techniky jako výkonný a poradní orgán vedení podniku pro vytváření a udržování podmínek bezpečné a zdraví nezávadné práce.

Tato vyhláška a tím legálnost provozně - bezpečnostní služby byla zrušena zákonem č. 65/1961 Sb. o bezpečnosti práce a ochraně zdraví při práci. V této době se kladl velký důraz na dobrovolnou iniciativu pracujících (bezpečnostní hlídky) a rozšíření pravomocí ROH. Tento stav nezměnil ani zákoník práce č. 65/1951 Sb., do něž byla ustanovení o bezpečnosti a ochraně zdraví při práci ze zrušeného zákona přijata (do hlavy páté a § 74 odst. 1, písm. c). Nařízení vlády č. 66/1965 Sb., jímž se prováděl zákoník práce, připouští, aby v případech, stanovených zvláštními předpisy nebo podle potřeby, vedoucí organizace k zajištění bezpečnosti a bezporuchovosti provozu stanovil kvalifikované pracovníky, jejichž existenci však nebude dotčena jeho vlastní odpovědnost. Těmito pracovníky byli míněni nejen bezpečnostní technici, ale i revizní technici, kteří s ohledem na bezpečnost provozu některých technických zařízení stanovili některé normativní právní akty k zajištění bezpečnosti práce a zejména technické normy (ČSN).

Existence, práva a vyžadovaná odborná způsobilost revizních techniků byla potvrzena nejprve vyhláškou Českého úřadu bezpečnosti práce č. 85/1978 Sb. o kontrolách, revizích a zkouškách plynových zařízení a o rok později sérií vyhlášek Českého úřadu bezpečnosti práce a Českého báňského úřadu, a to: vyhláškou č. 18/1979 Sb., kterou se určují vyhrazená tlaková zařízení a stanoví některé podmínky k zajištění jejich bezpečnosti, vyhláškou č. 20/1979 Sb., kterou se určují vyhrazená elektrická zařízení a stanoví některé podmínky k zajištění jejich bezpečnosti a vyhláškou č. 21/1979 Sb., kterou se určují vyhrazená plynová zařízení a stanoví některé podmínky k zajištění jejich bezpečnosti.

Avšak otázky existence bezpečnostních techniků, jejich práv, povinností, odborné způsobilosti a její garancie nejsou v ČSR dosud jednotně upraveny, i když musí v oborově diferovaných podmínkách plnit neméně kvalifikované funkce jako revizní technici, a to nejen v provozně bezpečnostní službě, ale mnohdy i při konstrukci a projekci.

Evidence a registrace pracovních úrazů a havárií

V polovině padesátých let vznikl z podnětu oddělení ochrany a bezpečnosti práce a oddělení ekonomicko - statistického Ústřední rady odborů projekt sběru a zpracování dat o pracovních úrazech v organizacích, vybraných jednotlivými rezorty po dohodě s příslušnými odborovými svazy a ÚRO. Pro sběr dat byl vytvořen záznam, který měl z převážné části charakter dotazníku. V souvislosti s tímto záměrem byla v roce 1956 vydána vyhláška ÚRO č. 14/1956 Ú. I., o evidenci a registraci pracovních úrazů. Projekt se však po zveřejnění kritického článku v Rudém právu neuskutečnil. Záznam však sloužil k registraci úrazů až do roku 1965, kdy byl podle zvláštní směrnice ÚK LKS 18 nem. úr. nahrazen záznamem novým, který však nebyl uzpůsoben sběru dat. Situaci nezměnila ani nová vyhláška ÚRO č. 118/1961 Sb., ani její nahrazení vyhláškou ČÚBP a ČSÚ č. 152/1969 Sb. a později vyhláškou č. 110/1975 Sb., o evidenci a registraci pracovních úrazů a o hlášení provozních nehod (havárií) a poruch technických zařízení.

Tak vznikl stav, kdy nemohly být v minulosti vytvářeny rozsáhlejší soubory dat o pracovních úrazech pro analytické účely a kdy nemohla být splněna ani ustanovení Doporučení č. 81 mezinárodní organizace práce z roku 1965, a to zejména v části IV. „Výroční zprávy o inspekci“. Zpracování zdrojů a příčin provedené dvakrát za pětileté plánovací období odborem výpočetní techniky a zpracování PSÚ potřebnou funkci nespĺnilo a nebylo už v dalším období prováděno.

Přesto však existovaly pokusy o racionalizaci práce s daty o pracovních úrazech. Šlo např. o experiment MZVŽ z roku 1969 (evidence práce neschopných pracovníků pro úrazy při výkonu zaměstnání a ostatní úrazy na strojích velké mechanizace), dále to byl schválený experiment bývalého FMHS a FMVS (tiskopis SEVT – 23 91 2 a statistický záznam BP 1 – 2), následovala Federálním statistickým úřadem schválená statistická zjišťování v resortu FMPE, a to s analytickým výkazem URSTAT/FMPE/2A – 99 a s měsíčním Úr (FMPE 1 – 12) a některá další šetření prováděná některými ústavy, školami a orgány podle výjimky ze zákona č. 21/1971 Sb., ze schvalovacích povinností při statistických zjišťováních.

S výjimkou báze dat o pracovních úrazech VÚBP, která zahrnovala všechny smrtelné úrazy v ČSSR a náhodný statistický výběr ostatních pracovních úrazů, k nimž docházelo v ČSR v organizacích podléhají-

cích dozoru ČÚBP, šlo v dalších případech pouze o fragmenty, které s ohledem na snímané znaky a rozdílné klasifikace nemohly být mimo rámec svého specifického určení využity.

Ještě horší situací byla při hlášení provozních nehod (havárií). Vzhledem k nejednoznačnosti definice provozní nehody, obsažené ve vyhlášce ČÚBP a ČBÚ č. 110/1975 Sb., získala soustava ČÚBP informace o necelé jedné desetíně procenta provozních nehod, které kromě vážných národohospodářských ztrát představují s vysokou pravděpodobností i ohrožení života nebo zdraví osob příp. vznik ekologické škody. Bohužel současný stav je ještě horší. V důsledku zrušení vyhlášky č. 110/1975 Sb. skončila ohlašovací povinnost podniků a tím i evidence provozních nehod.

Genius loci

Není bez zajímavosti, že genius loci - duch spojený s místem zkoumání bezpečnosti práce v předválečném Československu, později

v protektorátu, v poválečné republice i socialistickém Československu, ale i v současné České republice je spjat s jedinou adresou – Jeruzalémská 9, Praha 1 – Nové Město. Zde sídlila Masarykova akademie práce, Ústav lidské práce, který byl nahrazen v poválečné republice Československým ústavem práce a od června 1954 je to i adresa Výzkumného ústavu bezpečnosti práce – VÚBP.

Sídlo dnešního Výzkumného ústavu bezpečnosti práce se nachází v zadní budově areálu, jehož průčelím je novorenesanční dům, původně zde stálo

stavení postavené v roce 1839 podle plánu Johanna Novotného. V době Novotného šlo zřejmě o klasicistní dvoupatrový dům,

s rozsáhlým dvorem. V letech 1879 – 1880 vybudoval stavitel Alois Bureš pro nakladatele Františka Šimáčka zadní dvorní budovu, ve které umístěna tiskárna a knihárna. V roce 1891 bylo novou úpravou změněno průčelí předního domu do novorenesanční podoby. V roce 1899 byla provedena demolice a zahájena stavba nové budovy podle projektu Josefa Blechy. V letech 1919 – 1920 bylo zvýšeno dvorní křídlo o třetí patro. V přední budově a křídle provozovala Šimáčková rodina pension Šťastný domov, dále byly v budovách i byty. V zadní budově zůstala tiskárna a knihárna a byly zde umístěny i kanceláře nakladatelství Františka Šimáčka (literární pseudonym pana nakladatele zněl Vojtěch Bělák, 1834 – 1885). V červnu 1900 převzal stavbu Matěj Blecha a užívání nové stavby bylo povoleno od 14. srpna 1900. Z celého komplexu budov je architektonicky velmi hodnotné čelní stavení, vlastní areál je zajímavý jako sídlo nakladatelství na sklonku 19. století.

Podle výpisu ze zemských desek byl v roce 1879 majitelem domu (Jeruzalémská 9, popisné číslo 1283, Nové Město) Franz Šimáček. Rodina Šimáčková prodala v roce 1937 dům pojišťovací bance Slávií. 15. března 1947 bylo zapsáno vlastnické právo pro pojišťovnu Slávií, n. p., 25. května 1948 bylo dále zapsáno vlastnické právo pro Československou pojišťovnu. Podle rozhodnutí ministerstva financí z 28. prosince 1953 se stal majitelem domu stát. 15. února 1958 bylo vloženo vlastnické právo na Revoluční odborové hnutí.

Československý ústav práce a jeho zánik

Po 2. světové válce se změnil Ústav lidské práce na Československý ústav práce. Jak již bylo uvedeno, Československý ústav práce se dostal po roce 1948 do značných problémů. Byl nekompetentně kritizován zejména v souvislosti s odborným zaměřením na psychologii a sociologii práce, kde byla silná vědecká tradice první republiky. Nezávist doslova vyvolávalo spojení ústavu s myšlenkovým dědictvím Masarykovy akademie práce a samozřejmě i silný vliv západních humanitních věd, zejména amerických, britských a francouzských odborníků. Československý ústav práce byl předmětem kritiky stranického aparátu KSČ, kritika se dostávala i na stránky denního tisku. Z hlediska bezpečnosti práce se prosazoval sovětský vzor, v tomto případě myšlenka sovětských odborů, že pracující musí vzít boj proti úrazům do svých rukou. Tento názor reflektoval zákon č. 67/1951 Sb.,

o bezpečnosti práce, kterým byl dozor nad bezpečností práce svěřen jednotné odborové organizaci.

Tradiční živnostenské inspekce, později pod různými názvy a útvary (pracovní úřady, okresní úřady ochrany práce a odbory sociální péče KNV), působily až do roku 1951.

Sovětský vzor a sovětské zkušenosti pro bezpečnost práce prosadil II. Všeodborový sjezd (1949). Vyhláška ministerstva pracovních sil č. 139/1953 Sb. vyhlásila směrnice Ústřední rady odborů o novém vymezení úkolů orgánů inspekce práce jednotné odborové organizace včetně výzkumných úkolů v oblasti bezpečnosti práce. Vycházelo se ze zákona č. 67/1951 Sb., o bezpečnosti práce. Pro výzkumnou činnost byl důležitý § 5 zákona, Inspekce práce:

1. Dozor nad bezpečností při práci vykonává jednotná odborová organizace svými orgány inspekce.
2. Působnost orgánů inspekce práce se vztahuje na všechna pracoviště a vedlejší zařízení, a to i na dílny a laboratoře odborných a vysokých škol a ústavů (dále jen „závody“).
3. Jednotná odborová organizace provádí též odborný výzkum v oboru bezpečnosti při práci.
4. Osobní a věcné náklady spojené s prováděním inspekce a odborného výzkumu hradí stát.

Převod inspekce práce a odborného výzkumu bezpečnosti práce podle zákona č. 67/1951 Sb. přesahoval reálné možnosti orgánů Revolučního odborového hnutí a samozřejmě i dobrovolných pracovníků. Řešení problematiky bezpečnosti práce sovětským vzorem a sovětskými zkušenostmi se stalo součástí společenských přeměn přelomu čtyřicátých a padesátých let. Celý tento postup byl zejména v oblasti bezpečnosti práce v rozporu s Úmluvou č. 81 o inspekci práce v průmyslu a obchodě, kterou přijala 11. července 1947 generální konference Mezinárodní organizace práce. V části I., čl. 6 této Úmluvy se stanoví, že personál inspekce se bude skládat z veřejných úředníků, jejichž statut jim zaručuje stálost zaměstnání a nezávislost na „změně vlády“ a „neblahých vnějších vlivech“.

Nový přístup k bezpečnosti práce a odbornému výzkumu v oblasti bezpečnosti a ochrany zdraví při práci vedl také k ukončení činnosti Československého ústavu práce k 30. červnu 1951. Svoji nezastupitelnou roli zde sehrála i dobová kampaň proti „buržoazní vědě“, tedy i psychologii a sociologii práce. Likvidaci ústavu prováděli pracovníci ministerstva pracovních sil (dříve ministerstvo sociální péče).

VÝZKUMNÝ ÚSTAV BEZPEČNOSTI PRÁCE

Jak vznikl Výzkumný ústav bezpečnosti práce

Od 1. července 1951 zahájil činnost Ústav bezpečnosti práce, který sídlil na téže adrese jako Československý ústav práce. Tento nový ústav byl zřízen Ústřední radou odborů (ÚRO). Prvním vedoucím ústavu se stal Josef Plichta (nar. 1920). O dalším vývoji ústavu rozhodovali představitelé Ústřední rady odborů, zejména předseda ÚRO Gustav Kliment a jeho nástupce František Zupka, náměstek předsedy ÚRO V. Cipro a tajemnice ÚRO Marie Trojanová. Ústřední rada odborů zajistila dodatečný souhlas resortních ministerstev se vznikem Ústavu bezpečnosti práce. Souhlas vyslovilo postupně ministerstvo pracovních sil, ministerstvo financí a dále i Státní úřad plánovací.

Představenstvo ÚRO se obrátilo na sovětské odbory se žádostí o pomoc, aby mohly být důkladně využity sovětské zkušenosti. Dne 27. ledna 1952 se uskutečnily rozhovory zástupce vedoucího oddělení ochrany práce moskevské odborové centrály J. I. Kuzněcova s odborovými funkcionáři v Praze. Poradu řídil náměstek předsedy ÚRO V. Cipro. Moskevský expert nejdříve informoval o problematice bezpečnosti práce v Sovětském svazu a pak zodpovídal dotazy. Za Ústav bezpečnosti práce se zúčastnili jednání Josef Plichta, vedoucí ústavu, a PhDr. Alexandr Ivanov, který vedl původní oddělení bezpečnosti práce v Československém ústavu práce a následně přešel do nového Ústavu bezpečnosti práce.

O Kuzněcovově přednášce a dotazech účastníků je zachován zápis v archivu VÚBP. Návazně Josef Plichta vypracoval zřejmě v souvislosti s touto poradou organizační schéma ústavu. I tento návrh je zachován v uvedeném archivu. Kuzněcov doporučoval analyzovat veškerou současnou vědeckovýzkumnou činnost, seznámit se důkladně s činností resortních ministerských výzkumných ústavů, prostudovat odbornou literaturu. Nový ústav by měl mít jako první úkol „sestavit plán své činnosti“. Vyzval pak české účastníky porady k pravidelným návštěvám závodů a k zjišťování „co je aktuální“. Pro každého pracovníka by měl být k tematickému úkolu připraven „kalendářní plán“.

Vedle vědeckých úkolů zdůrazňoval sovětský expert nutnost intenzivní propagační práce. Jako vzor správné osvětové práce uvedl, že v Sovětském svazu vyšel první svazek „Spravočniku“ pro inspektory práce. Na příkladu své návštěvy v ČKD Stalingrad požadoval Kuzněcov, aby byla vybudována signalizační zařízení v místech závodní kolejo-

vé dopravy. K vlastní organizaci ústavu navrhoval, aby byla zřízena následující oddělení: oddělení vědecko-praktické pomoci, knihovna, chemická laboratoř. Další měla být tato oddělení: bezpečnost práce, průmyslové zdravotnictví. Právě do posledně jmenovaných oddělení měli být soustředěni nejzkušenější pracovníci. Kuzněcov nastínil i orientaci ústavu. V zápisu se píše: „Je mu jasné, jak by měl vypadat i profil našeho ústavu, vzhledem k potřebám našeho průmyslu. Tento profil byl by ekonomickou otázkou těžkého a nikoliv lehkého průmyslu.“ Závěrem J. I. Kuzněcov doporučil, aby byly plně využity sovětské zkušenosti.

V průběhu let 1952 – 1954 se vyvíjela koncepce Ústavu bezpečnosti práce. Úsilí výzkumných pracovníků vedoucích skupin se soustředilo na vědeckovýzkumnou činnost, jako základní orientaci nového ústavu. Zároveň ministerstvo pracovních sil, financí a Státní úřad plánovací došly k závěru, že Ústav bezpečnosti práce bude organizován podle § 9 zákona č. 261/1949 Sb., o organizaci výzkumnictví a technického rozvoje. To znamenalo, že by Výzkumný ústav bezpečnosti práce vyhlášovala a organizovala přímo ÚRO bez nutného předchozího souhlasu ministra pracovních sil.

Od počátku roku 1952 se používalo v korespondenci ministerstev a ÚRO již označení Výzkumný ústav bezpečnosti práce. Tento posun k výzkumné činnosti byl výsledkem především diskusí uvnitř již vzniklého ústavu, kde zkušení odborníci z oblasti bezpečnosti práce zjevně posunovali zaměření ústavu k reálným československým podmínkám. Na poradách se zástupci ministerstev a funkcionáři ROH zastupovali Ústav bezpečnosti práce vedoucí ústavu Josef Plichta (1951-1952) a následně ředitel Josef Pezinek. Výsledkem rady porad byl „Výnos představenstva Ústřední rady odborů ze dne 25. června 1954 o zřízení Výzkumného ústavu bezpečnosti práce ROH a jeho pobočky na Slovensku“. Výnos podepsal předseda ÚRO František Zupka.

Článek I výnosu sděluje: „K provádění základního výzkumu v oboru bezpečnosti práce se zřizuje jako resortní ústav jednotné odborové organizace Výzkumný ústav bezpečnosti práce a jeho pobočka na Slovensku“.

Článek II stanoví jako prioritní úkol ústavu „provádět základní výzkum v oboru bezpečnosti práce, zejména zkoumat vlivy pracovního prostředí, výrobních zařízení, technologických pochodů a lidského činitele na bezpečnost a zdraví pracujících“.

Článek III upřesňuje úkoly ústavu na Slovensku. Podle výnosu byl ústav podřízen ÚRO a na Slovensku byla pobočka podřízena Slo-

venské odborové radě. Ústav byl konstituován podle § 9 zákona č. 261/1949 Sb., o organizaci výzkumnictví a technického rozvoje, ve znění pozdějších zákonů a předpisů. O zřízení Výzkumného ústavu bezpečnosti práce ROH v Praze a pobočky v Bratislavě informoval Úřední list dne 29. prosince 1954.

Vedle výnosu představenstva ÚRO o zřízení resortního Výzkumného ústavu bezpečnosti práce a jeho pobočky na Slovensku byl schválen 19. května 1954 sekretariátem ÚRO „Organizační řád VÚBP“. Tento řád podepsal ředitel ústavu Josef Pezinek. Podle organizačního řádu bylo formulováno poslání ústavu takto: „Posláním ústavu je přispívat soustavným výzkumem a aplikací vědeckých poznatků ke zvýšení bezpečnosti při práci v celostátním měřítku, ke zlepšování výsledků práce výroby a tím ke zvyšování životní úrovně pracujících lidově demokratické republiky čsl.“. Dále se o činnosti ústavu říká: „Výsledky své práce ústav předává formou návrhů technických opatření, prototypů, norem a předpisů, vypracováním odborných studií, příruček, poskytováním porad, konzultací, znaleckých posudků, přednášek, výchovných pomůcek atd.“.

Organizační řád uvádí i schéma ústavu. Z organizačního řádu vyplývá, že ústav byl podřízen sekretariátu ÚRO a oddělení ochrany a bezpečnosti práce odborové ústředny. Vedení ústavu představoval ředitel a náměstek ředitele. Ústav měl Úsek správní a plánovací (sekretariát, plánování, hospodář a osobní evidence). Úsek výzkumu se členil na následující výzkumné skupiny – doprava, stroje, pracovní prostředí, osobní ochrana pracujících, výchova a propagace. Dále byl ustaven Úsek přípravných oddělení – Oddělení literární služby, Oddělení statistické služby. Také vzniklo Pomocné pracoviště, podle organizačního schématu působilo v Ostravě a zabývalo se problematikou dolů a hutí. V Bratislavě byla zřízena pobočka Výzkumného ústavu bezpečnosti práce, která podléhala Slovenské odborové radě.

Je zřejmé, že organizace ústavu v roce 1954 neodpovídala doporučením sovětského experta Kuzněcova. Organizační řád, který hlouběji strukturoval činnost ústavu, zřejmě omezil rozsah problematiky zdravotní, která patřila v československých podmínkách resortu zdravotnictví. Co zřejmě zůstalo, byl počáteční relativně nízký počet zaměstnanců. Josef Plichta počítal v roce 1952 se 4 pracovníky ředitelství, oddělení vědecko-praktické pomoci mělo mít 22 zaměstnanců, bezpečnostně-zdravotní techniky 4 zaměstnance, pro hospodářské oddělení se kalkulovalo s 13 zaměstnanci. Celkový původní počet zaměstnanců byl 51 osob.

Výzkumná činnost VÚBP

Další významnou změnou bylo zaměření vědeckovýzkumné činnosti. V archivu VÚBP je dochován „Přehled plánovaných úkolů“ na léta 1953, 1954, 1955 a 1956. Přehled prací pro rok 1953 uvádí 6 státních výzkumných úkolů a 12 ostatních výzkumných úkolů. V roce 1953 šlo o tyto státní úkoly:

- Prevence úrazů rukou v průmyslu a zemědělství,
- Resonanční tlumič hluku,
- Bezpečnost práce na lisech,
- Bezpečnost práce při rychlostním obrábění,
- Ochrana proti vysokým teplotám při čištění kotlů,
- Průzkum národohospodářských ztrát způsobených úrazy.

Z přehledu vyplývá, že ani v letech 1954 – 1955 nebyly rozhodující úkoly věnované těžkému průmyslu.

V roce 1956 bylo plnění výzkumných úkolů v Praze a Bratislavě rozděleno takto:

- úkoly zaměřené na více průmyslových odvětví (16),
- výzkumné úkoly pro stavebnictví (6),
- výzkumné úkoly pro zemědělství (3),
- výzkumné úkoly pro dřevoprůmysl (4),
- výzkumné úkoly pro ostatní průmyslová odvětví (8).

Údaje z tohoto přehledu dokazují, že VÚBP se orientoval na celou průmyslovou základnu ČSR, zemědělství a dopravu. Takže se představa Kuzněcova o rozhodující roli těžkého průmyslu v novém výzkumu bezpečnosti práce nenaplnila.

Na tom, že VÚBP reflektoval výzkumnou činností na aktuální otázky bezpečnosti práce ve vztahu k hospodářské struktuře Československa, měli zásluhu zkušení odborníci, kteří v ústavu pracovali. Namnoze šlo o specialisty, kteří se bezpečnosti práce věnovali již v období první republiky. Dne 22. května 1956 předložil VÚBP podklady k prověrce ústavu, které byly adresovány Československé akademii věd. Součástí podkladů byly i „Pracovní charakteristiky 10 zaměstnanců, kteří jsou navrženi k zařazení do kategorie vědeckých pracovníků“. Tyto „charakteristiky“ jsou dochovány v archivu VÚBP. Jen stručně uvádíme jména těchto specialistů bezpečnosti práce.

PhDr. Alexandr Ivanov, praxe – Masarykova akademie práce, odborný psycholog (1928 – 1932), Ústřední psychotechnický

ústav (1932 - 1939), Ústav lidské práce (1939 – 1943), Československý ústav práce (1945 – 1951), od roku 1951 Ústav bezpečnosti práce a návazně VÚBP, vedoucí odboru lidský činitel, autor publikací Psychologie povolání (Encyklopedie výkonnosti, 1934), Roztřídění pracovních úrazů, Práce 1952. V letech 1949 – 1950 redigoval časopis Bezpečnost a hygiena práce.

Ing. Eduard Jírů, absolvent ČVUT, pracoval ve Vojenském technickém ústavu, Československý ústav práce (1949 – 1950), od roku 1951 Ústav bezpečnosti práce a následně VÚBP, specialista osobní ochrany pracujících, autor Katalogu osobních ochranných pomůcek (1950, 1953), autor patentu Ochranná protihluková přilba.

PhDr. Jaroslav Křivohlavý, absolvent FF UK, Československý ústav práce (1949 – 1951), psycholog, autor studií o barevných úpravách pracoviště.

Ing. Adolf Kříž, absolvent ČVUT. Původně výzkumný pracovník v potravinářství (1925 – 1948), od roku 1953 VÚBP – vedoucí vzduchotechnického oddělení.

PhDr. Oldřich Matoušek, absolvent FF UK, psycholog, Československý ústav práce (1945 – 1951), od roku 1952 Ústav bezpečnosti práce, později VÚBP, vědecký tajemník ústavu. Autor publikací Bezpečnost práce při rychlosoustružení, Bezpečnost práce na soustruhu.

Josef Petzold, Vyšší průmyslová škola elektrotechnická, referent úrazových pojišťoven, Úrazová pojišťovna dělnická (1938 – 1948), Úrazová národní pojišťovna (1948 – 1951). Od roku 1952 Ústav bezpečnosti práce, návazně VÚBP, výzkumný pracovník se zaměřením na tvářecí stroje. Autor publikací Bezpečnost při práci v papírnách (1951), Bezpečnost práce na lisech, I, II, Praha 1955.

Josef Plichta, Vyšší průmyslová škola strojírenská, dálkové studium fakulty ekonomicko-inženýrské ČVUT. Výzkumný pracovník Československého úřadu práce (1945 – 1951), od roku 1951 vedoucí Ústavu bezpečnosti práce, později VÚBP. Publikace z oboru bezpečnosti práce a podnikové dopravy.

Ing. Bohumil Pokorný, absolvent ČVUT, pracovník ministerstva sociální péče (1939 – 1951), od roku 1951 ÚBP, později VÚBP, vedoucí oddělení výstavby závodů a bezpečnosti práce ve stavebnictví.

Ing. Ladislav Popek, Vysoká škola chemicko-technologická. Vojenský letecký ústav – vedoucí výzkumných laboratoří (1936 – 1939), vedoucí provozu muniční továrny v Indii (1940 – 1946),

Československý ústav práce (1949 – 1950), Ústav bezpečnosti práce a následně VÚBP. Autor publikace Ochrana dýchadel, Praha 1955.

Ing. Otakar Přáda, Vysoká škola chemicko-technologického inženýrství, Úrazové pojišťovny v letech 1923 - 1948. Ústřední národní pojišťovna – oddělení úrazové zábrany (1948 - 1951). Od roku 1951 – Ústav bezpečnosti práce, návazně VÚBP – vedoucí oddělení pracovního prostředí. Publikace Bezpečnost práce ve sklářství, Práce 1951.

Taková je stručná charakteristika výzkumných pracovníků, kteří se podíleli na založení Výzkumného ústavu bezpečnosti práce a položili základy jeho současné podoby.

S Českým úřadem bezpečnosti práce

Rozvoj průmyslu, budování velkých průmyslových komplexů, vývoj stavebnictví, zemědělství a modernizace dopravy si vynutily změny v organizaci dozoru nad bezpečností práce. Byla zde i určitá výzva Mezinárodní organizace práce, jejímž zakládajícím členem bylo i Československo, které neratifikovalo stále Úmluvu č. 81, o inspekci v průmyslu a obchodě. Z výše uvedených důvodů byl přijat zákon č. 174 ze dne 20. prosince 1968, o státním odborném dozoru nad bezpečností práce. V souladu s ústavním zákonem č. 143/1968 Sb., o československé federaci vznikl Český úřad bezpečnosti práce, který řídil předseda, ten byl jmenován na návrh ministra práce a sociálních věcí. Prvním předsedou byl jmenován ing. Miloslav Šmok. ČÚBP stanovil sídla a obvody jednotlivých inspektorátů práce. K 1. lednu 1974 byl dále zřízen Institut výchovy bezpečnosti práce se sídlem v Brně.

Pro VÚBP bylo důležité, že došlo v souvislosti se vznikem Českého úřadu bezpečnosti práce k dohodě o převedení ústavu do působnosti tohoto úřadu. Dohoda o převedení ústavu byla podepsána s odbory dne 12. června 1969. Současně s veškerou činností převzal ČÚBP i rozpočet Výzkumného ústavu bezpečnosti práce, převzati byli všichni zaměstnanci. Dále byl převzat i veškerý majetek movitý, jakož i inventář. Budova v Praze 1, č. p. 1283, Jeruzalémská 9 zůstala ve vlastnictví ÚRO ROH a byla ponechána v užívání výzkumného ústavu na základě nájemní smlouvy. VÚBP tak přestal být řízen odbory.

Začlenění VÚBP do vědecko-výzkumné základny

Ve všech dokumentech o VÚBP se uváděla charakteristika výzkumného ústavu. Z tohoto důvodu se stal důležitý i vztah ústavu k Československé akademii věd. VÚBP fakticky do roku 1968 řídil sekretariát ÚRO, jehož „kvalita“ jistě nespočívala v odborné a vědecké kvalifikaci. Již v roce 1956 požádali představitelé odborů o „prověrku“ ústavu Československou akademií věd. Prověrku uskutečnila Ústřední komise pro prověrku rezortních výzkumných ústavů v letech 1956-1957 za účasti zástupců odborů (tajemnice Marie Trojanová) a VÚBP.

Zpráva o prověrce z 11. ledna 1957 konstatovala, že „skutečné výzkumné problémy z oboru bezpečnosti práce mohou řešit pouze specializované rezortní výzkumné ústavy a to jednak ústavy se zaměřením technickým a technologickým přímo při navrhování konstrukcí, prototypů anebo nových výrobních objektů, jednak zdravotnické ústavy, pokud jde o výzkum traumat nebo pracovního prostředí“. Pracovníci ústavu měli „uplatnit“ hlediska bezpečnosti práce v nových technologiích a nově budovaných podnicích. Prezidium Československé akademie věd dne 10. ledna 1957 projednalo usnesení k prověrce VÚBP, ve kterém uvedlo, že nejde o výzkumný ústav ve smyslu zákona č. 14/1955 Sb. Akademie shledala důležitost činnosti ústavu, jehož hlavním úkolem mělo být zajišťování požadavků na bezpečnost práce, dále prezidium ČSAV doporučovalo posílit ústav kvalifikovanými technickými pracovníky. Dokonce akademie navrhovala změnit název ústavu na Ústav bezpečnosti práce.

Na jednání s Akademií zastupovali VÚBP ing. Otakar Přáda a PhDr. Oldřich Matoušek, kteří za podpory všech zaměstnanců obhajovali nutnost řešení úkolů i základního výzkumu v oblasti bezpečnosti práce ve VÚBP. Zdůrazňovali nadrezortní a celostátní charakter ústavu. Ing. Přáda a PhDr. Matoušek jednali osobně s hlavním sekretářem ČSAV akademikem Františkem Šormem a dosáhli 18. února 1957 určité změny postoje Akademie. Na základě tohoto jednání akademik Šorm akceptoval úkoly základního vědeckého výzkumu, které bude řešit VÚBP. Též název ústavu zůstal nezměněn. O jednání Ing. Přáda a PhDr. Matouška je zachován záznam z 18. února 1957, který je uložen v archivu VÚBP.

V roce 1961 došlo ke změně ředitele VÚBP. Josef Plichta byl nahra-

zen novým ředitelem Jaroslavem Pecharem, pracovníkem ÚRO. V této době měl ústav zhruba 110 pracovníků. Podle organizačního řádu VÚBP, který byl vydán 5. června 1961 Ústřední radou odborů, se ústav členil na následující útvary: Odbor I. „odvětví národního hospodářství a bezpečnostní techniky“, Odbor II. „zdravotní techniky“, Odbor III. „výchovy a informací“ a oddělení „hospodářsko-správní“. Organizační řád definoval jako předmět činnosti „základní výzkum situace a potřeb ke zlepšení stavu v oboru bezpečnosti a ochrany zdraví při práci“.

Vědeckotechnická revoluce, stavby nových závodů, rozvoj zemědělství, stavebnictví, dopravy, vznik nových odvětví (elektronika) vedly k vyšší intenzitě odborného výzkumu v oblasti BOZP.

Z hlediska pozice, financování a spolupráce VÚBP s ostatními vědeckými ústavy v tehdejší ČSSR byl důležitý „Delimitační protokol o převedení Výzkumného ústavu bezpečnosti práce – rozpočtové organizace přímo řízené Českým úřadem bezpečnosti práce do centrálně řízených rozpočtových organizací výzkumné a vývojové základny ČSR“.

Tento protokol z 1. března 1974 převedl s platností od 1. ledna téhož roku VÚBP v Praze do centrálně řízených organizací výzkumné a vývojové základny. Protokol podepsal Jaroslav Pechar, ředitel VÚBP, dr. Václav Bártík, předseda Českého úřadu bezpečnosti práce a dr. Emilián Hamerník, ministr práce a sociálních věcí. Z přílohy protokolu vyplývá, že počet pracovníků ústavu činil 111 osob, mzdové prostředky dosáhly částky 3 506 000 Kčs, průměrná měsíční mzda byla 2 562 Kčs. Celkové výdaje ústavu dosáhly částky 6 131 000 Kčs, příjmy představovaly sumu 600 000 Kčs.

V archivu VÚBP je zachován návrh „Zařazení Výzkumného ústavu bezpečnosti práce do vědeckovýzkumné základny“. Text není datován, ale lze usuzovat, že byl připraven koncem roku 1973. Návrh charakterizuje vědeckou činnost ústavu, uvádí úkoly státního plánu rozvoje vědy a techniky, jejichž je ústav hlavním řešitelem, nebo úkoly, na nichž se podílí. Následují hlavní úkoly státního rozvoje vědy a techniky, vztahující se k roku 1974, kde byl VÚBP hlavním řešitelem:

P 16 - 349 - 077/01 „Výzkum faktorů vytvářejících pracovní prostředí a jejich regulace směrem k optimálnímu působení na člověka ve výrobním procesu“.

P 16 - 349 - 001/09 „Zdroje hluku v průmyslu a optimalizace metod jejich omezování“.

P 10 - 125 - 011/511 „Individuální ochrana proti nadměrnému hluku v hornictví“.

Dále byla skupina šesti úkolů státního plánu rozvoje vědy a techniky, na kterých se VÚBP podílel: „Nová generace řady traktorů“, „Samochoďné stroje“, „Racionalizace rozvozu průmyslového zboží“, „Studium neurofyzické zátěže vybraných profesí ve strojírenské výrobě“, „Manipulace s břemeny a řešení racionalizačních prostředků z hlediska efektivního využití lidského činitele“. Ústav se podílel i na řešení osmi resortních úkolů.

Citovaný dokument návrh „Zařazení Výzkumného ústavu bezpečnosti práce do vědecko-výzkumné základny“ uvádí i základní data o mezinárodních kontaktech VÚBP. Tyto kontakty zahrnovaly nejen všechny odborné centrální výzkumné ústavy v socialistických zemích, ale i rozsáhlé spojení do západních vědeckých institucí, např. Mezinárodní asociace pro sociální zabezpečení v Ženevě, Královská společnost pro prevenci úrazů v Londýně, Výzkumný ústav bezpečnosti práce v Helsinkách, Národní ústav pro prevenci úrazů v Římě.

V návrhu „Zařazení...“ je i charakteristika výzkumného potenciálu ústavu. Z celkového počtu 111 zaměstnanců bylo 82 odborných pracovníků.

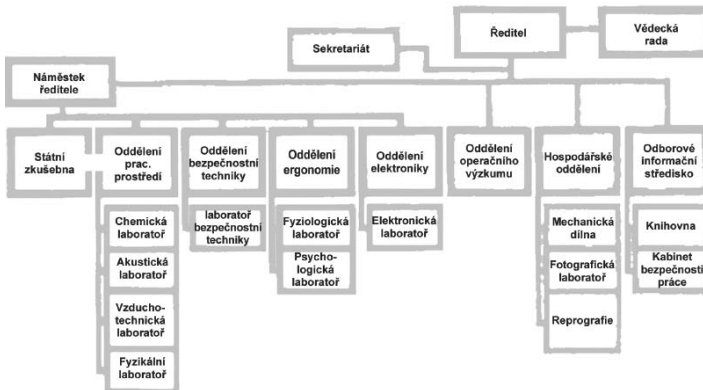
Kvalifikační struktura odborných pracovníků byla následující: 38 pra-

covníků VŠ, 32 pracovníků střední odborné vzdělání, 8 pracovníků úplné všeobecné vzdělání a 4 pracovníci odborné vzdělání.

Návrh dokumentuje i organizační schéma Výzkumného ústavu bezpečnosti práce Praha. Ředitel měl sekretariát (2 zaměstnanci), ředitel dále řídil oddělení Výchovy a audiovizuální techniky (15 zaměstnanců), Oborové informační středisko (12 zaměstnanců), Institut výchovy bezpečnosti práce a hospodářskou správu (18 zaměstnanců). Pod náměstkem ředitele spadala oddělení: Pracovní prostředí (14 zaměstnanců), Bezpečnostní technika (16 zaměstnanců), Ergonomie (14 zaměstnanců), Operační výzkum (4 zaměstnanci), Elektronika (4 zaměstnanci) a Státní zkušebna (10 zaměstnanců).

VÚBP v 80. letech

V archivu Výzkumného ústavu bezpečnosti práce je zachován Organizační řád VÚBP, který platil od 1. února 1980. Podle tohoto dokumentu vypadala organizační struktura v 80. letech takto: sekretariát ředitele, Útvar pro kádrové a personální záležitosti. Výzkumné útvary byly zřízeny pro pracovní prostředí, bezpečnostní techniku, ergonomii, operační výzkum. Ústav měl samozřejmě i útvar ekonomický. Účelovými zařízeními ústavu byly: Oborové informační středisko VTEI pro oblast bezpečnosti práce a státní zkušebna č. 235. Základní činnost zkušebny byla orientována na schvalování osobních ochranných prostředků. Státní zkušebna se zabývala prostředky k ochraně těla před působením chemikálií, prachu, mechanických vlivů a vody, k ochraně hlavy, sluchu, dýchadel, k ochraně zraku a tváře. Ke zkušebně byla připojena i textilní laboratoř.

V letech 1982 až 1990 byl ředitelem VÚBP RNDr. PhMr. Miroslav Bauer, CSc. V tomto období řešil ústav řadu výzkumných projektů státního plánu rozvoje vědy a techniky. Jedním z hlavních požadavků Státní komise pro vědu a technický rozvoj kladených na řešitele těchto projektů byly hmotné výstupy. Proto v té době v rámci řešených projektů vznikly prototypy zařízení, ochranných a bezpečnostních prostředků, které byly přihlášeny jako průmyslový vzor, např. rukavice chránící před vlivem vibrací, zařízení pro měření doběhových časů pohybujících se částí strojů, zařízení k odsávání škodlivin vzniklých při svařování, dýchací únikový vak, reliéf pro respirátory, distribuční hlavice pro přívod vzduchu, rekuperační výměník na zpětné získávání tepla. Řada z těchto návrhů a řešení byla uvedena i do výroby a do praxe. Například stavební skupina oddělení pracovního prostředí spolupracovala s firmou Průmyslové stavby Brno a podílela se na vývoji a realizacích pomocných stavebních konstrukcí použitých při výstavbě jaderné elektrárny Dukovany a na některých zahraničních stavbách. Kromě hmotných výstupů vznikla i řada výsledků, které měly metodický charakter a byly využity jak státním odborným dozorem na bezpečnost práce a technických zařízení tak i v podnikové praxi. VÚBP se podílel i na tvorbě řady školicích a výcvikových pomůcek, filmů, diapásem, publikací apod.

VÚBP byl zapojen do mezinárodní spolupráce a plnil úkoly vyplývající z činnosti Stálé komise pro spolupráci v oblasti normalizace RVHP (Rady vzájemné hospodářské pomoci) – sekce Bezpečnostní techniky a pracovní skupiny pro ochranu práce. Plnil rovněž úkoly vyplývající z programů mnohostranné spolupráce socialistických zemí na řešení problematiky bezpečnosti práce. Jednalo se zejména o spolupráci v oblasti bezpečnosti práce při používání robotů, využívání odpadního tepla na pracovištích a ergonomického hodnocení pracovišť.

Do tohoto období činnosti ústavu spadá i založení a rozvoj informačního systému o pracovních úrazech, jehož výstupy sloužily jak potřebám státního odborného dozoru, tak i jako podklad pro formulování problémů a zaměření výzkumných úkolů.

V letech 1990 a 1991 byl ředitelem ústavu Ing. Svatopluk Halen. V roce 1992 byl jmenován ředitelem VÚBP Ing. Miloš Paleček, CSc., který do té doby působil jako vědecký tajemník ústavu a náměstek ředitele. Začátek devadesátých let byl poznamenán hledáním nového postavení ústavu v měnících se ekonomických podmínkách. Od 2. května 1994 převzalo funkci zřizovatele Ministerstvo práce a soci-

álních věcí ČR. Organizační struktura ústavu prošla několika změnami, výrazně se snižoval i počet zaměstnanců. Ze 107 zaměstnanců v r. 1990 klesl jejich počet na 57 v r. 1996.

Do nového tisíciletí

Společenské změny devadesátých let se výrazně dotýkaly i oblasti BOZP. Vznikaly nové firmy, zejména malé podniky zpočátku omezovaly a přehlížely plnění úkolů v bezpečnosti práce. BOZP nebyla často svěřována specialistům a její úkoly byly zajišťovány tzv. kumulovanými funkcemi. Význam bezpečnosti práce rostl s integrací České republiky do Evropské unie. Ještě v roce 1988 přijala ČSSR Úmluvu Mezinárodní organizace práce č. 155, která byla ratifikována a vyhlášena jako vyhl. č. 20/1989 Sb. Touto úmluvou má stát po projednání s reprezentativními organizacemi zaměstnavatelů a zaměstnanců stanovit, provádět a přezkušovat celostátní politiku týkající se bezpečnosti a zdraví pracovníků a pracovního prostředí. Na základě této úmluvy a implementace směrnic Evropské unie, naposledy pak dokumentu Nová strategie evropských společenství BOZP na léta 2002 až 2006, byla přijata Národní politika BOZP. Vláda ČR schválila svým usnesením č. 475 ze dne 19. května 2003, dokument Národní politika BOZP a tím se pro VÚBP otevřely další možnosti v řešení výzkumných i rezortních úkolů.

Nastávají i změny v oblasti řízení, plánování a financování výzkumu v ČR. Analýza stavu výzkumu a vývoje v České republice provedená v roce 1998 Radou vlády ČR pro výzkum a vývoj v květnu 2003 konstatuje, že „...Česká republika zaostává v řadě ukazatelů výzkumu a vývoje za vyspělými zeměmi. Za poslední roky se rozdíl v některých ukazatelích ještě prohloubil, neboť pokračovala stagnace ve výdajích na výzkum a vývoj.„Souhrnně je možno konstatovat, že stagnují vstupy do výzkumu a vývoje (finanční prostředky v relaci k HDP, počty pracovníků, projevuje se nedostatek vědeckých pracovníků, (zejména mladých). Jen mírně rostou výstupy a jejich kvalita (publikace, citace, vynálezy aj.)“. I když se jednalo o obecnou charakteristiku stavu výzkumu a vývoje, lze stejnými slovy charakterizovat i stav výzkumu v oblasti bezpečnosti práce v 90. letech.

Významnou změnu v oblasti výzkumu a vývoje přinesla až realizace principů vědní politiky České republiky na přechodu do 21. století, které přijala vláda ČR svým usnesením č. 397 ze dne 10. června 1998.

V tomto usnesení se kromě jiného říká, že „...Vláda zajistí účelovou a institucionální podporu výzkumu a vývoje i pro další výzkumné oblasti, jakými jsou zemědělství, zdravotnictví, ochrana životního prostředí, ochrana kulturního dědictví, sociální sféra a bezpečnost práce...“.

V novém tisíciletí je bezpečnost a ochrana zdraví při práci konfrontována s rychlými technologickými změnami. Prudce se vyvíjí zejména podniková sféra, firmy zanikají, procházejí restrukturalizací, vznikají nové podniky. Se sociálními změnami přichází i nechuť k normám a předpisům vůbec, objevují se masivní projevy neznalosti technických a bezpečnostních norem. Globalizovaný trh přináší neustále nové výrobky z jiných zemí a je nutné prověřovat jejich úroveň z hlediska bezpečnosti práce, pracovního prostředí a zdravotních požadavků. Politika BOZP se začíná chápat jako integrální součást sociální politiky státu a jako důležitý faktor existence ČR ve společenství EU.

Rok 1989 a vývoj v devadesátých letech výrazně ovlivnily i činnost a zaměření VÚBP. Na omezení prostředků státního rozpočtu na výzkum musel ústav reagovat změnou orientace své činnosti. Bylo třeba hledat nové zdroje a nabídnout nové produkty. Těžiště činnosti se přesunulo více do oblasti poradenství. Hledala se i nová výzkumná témata. Již od počátku 90. let VÚBP prosazoval novou strategii výzkumu: od řešení dílčích problémů ke komplexnějšímu přístupu, od prevence úrazů k prevenci rizik spojených s pracovními činnostmi. To umožnilo rozšířit oblast výzkumu o prevenci závažných havárií a o prevenci selhání lidského činitele.

VÚBP se od r. 1992 ve spolupráci s Ministerstvem životního prostředí ČR a ČÚBP významně podílel i na přípravě systému prevence závažných průmyslových havárií. V r. 2000 byl VÚBP na žádost ministra životního prostředí Miloše Kužvarta pověřen 1. místopředsedou vlády a ministrem práce a sociálních věcí Vladimírem Špidlou, výkonem funkce odborného pracoviště pro potřeby státní správy v oblasti prevence závažných havárií. Především tyto dvě oblasti se ukázaly jako nosné pro rozvoj ústavu v dalších letech.

Kromě toho se ústav intenzivně podílel na přípravě vstupu ČR do Evropské unie ve vztahu k problematice bezpečnosti práce. V této souvislosti ústav rozšířil a prohloubil činnost normalizační, zkušební a certifikační, zejména v oblasti technické normalizace a při zkoušení výrobků.

Významným mezníkem v historii BOZP v České republice bylo vyhlášení programu „Bezpečný podnik“. Program vznikl ve VÚBP v r. 1995 a byl vyhlášen v roce 1996 ministrem práce a sociálních věcí. Jeho garantem je Český úřad bezpečnosti práce. Na jeho úspěšné realizaci se podílí i VÚBP.

Cílem programu je:

- zvýšit úroveň bezpečnosti a ochrany zdraví při práci včetně ochrany životního prostředí u právnických a podnikajících fyzických osob,
- vytvořit podmínky pro zavedení efektivního systému řízení,
- napomoci snáze splnit požadavky české legislativy, vycházející z požadavků směrnic EU.

Program „Bezpečný podnik“ je metodikou k zavedení a uplatňování systému řízení bezpečnosti a ochrany zdraví při práci. Vychází z principů a zásad stanovených pro systémy řízení BOZP dokumentem OHSAS 18001 a příručkou ILO-OSH 2001 a je zároveň v souladu s principy, zásadami a požadavky uplatňovanými normami ČSN EN ISO 14001 (systém řízení environmentu) a ČSN EN ISO 9001 (systém řízení kvality). Svými požadavky je zaměřen především na prevenci. V rámci prevence rovněž zohledňuje požadavky na ochranu zdraví, bezpečnost při práci a ochranu životního prostředí. Podniky se tohoto programu mohou zúčastnit dobrovolně. Při zavádění programu mohou využít i poradenské služby poskytované ze zákona místně příslušným inspektorátem bezpečnosti práce.

Od roku 1996 získalo osvědčení „Bezpečný podnik“ pro několik svých závodů celkem 36 organizací. Zavedení tohoto programu přineslo zlepšení pracovních podmínek i celkové bezpečnosti práce více než padesáti tisícům zaměstnanců.

VÚBP - současnost a budoucnost

VÚBP je příspěvkovou organizací přímo řízenou Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR. Posláním a cílem VÚBP je výzkum a vývoj prostředků snižujících rizika vyplývající z pracovních činností a zvyšujících produktivitu, kulturu práce a pracovní uspokojení.

Toto poslání realizuje:

- sledováním a předvídáním trendů v oblasti bezpečnosti a ochrany zdraví při práci,
- komplexním a systémovým přístupem,
- kvalitou služeb a produktů.

Základní informace

VÚBP

- plní funkci národního analytického a koncepčního pracoviště v oblasti bezpečnosti a ochrany zdraví při práci,
- zkoumá, ověřuje a aplikuje metody a prostředky prevence pracovních rizik,
- provozuje a rozvíjí informační systémy v oblasti bezpečnosti a ochrany zdraví při práci,
- provádí výkony v oblasti zkušebnictví a certifikace pomocných stavebních konstrukcí,
- provádí posuzování shody osobních ochranných prostředků jako autorizovaná a notifikovaná osoba,
- plní v oblasti bezpečnosti a ochrany zdraví při práci funkci výchovného, vzdělávacího a osvětového střediska a poradenského, informačního a konzultačního pracoviště,
- je odborným pracovištěm pro potřeby státní správy v oblasti prevence závažných průmyslových havárií.

VÚBP je:

- akreditován Ministerstvem vnitra ČR pro přípravu pracovníků státní správy na úseku prevence závažných havárií způsobených nebezpečnými chemickými látkami,
- zapsán do seznamu ústavů kvalifikovaných pro znaleckou činnost pro obor bezpečnost práce, vedeného u ministerstva spravedlnosti,
- pověřen Ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy ČR k vydání dokladu o rekvalifikaci (osvědčení s celostátní platností) pro pracovní činnost Bezpečnostní technik.

VÚBP se účastní mezinárodní spolupráce v rámci

- pracovní skupiny ředitelů výzkumných ústavů BOZP,
- PEROSH (Partnership for European Research in OSH).

VÚBP je národním střediskem

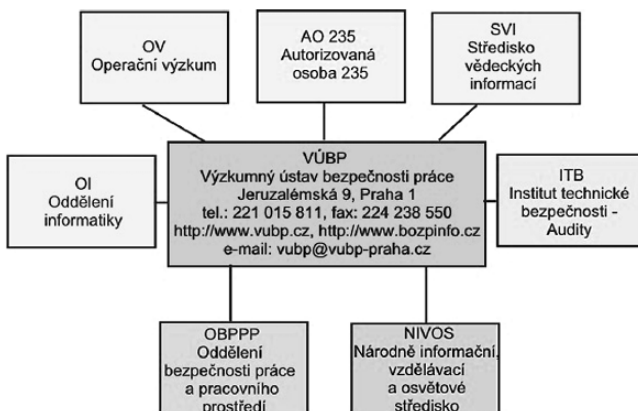
- WSO - World Safety Organization,
- UNEP - program APELL.

VÚBP je členem

- APP (Asociace pro poradenství a podnikání),
- CEMC (České ekologické manažerské centrum),
- AAO (Asociace autorizovaných a akreditovaných organizací),
- SDH OOPP (Sdružení dobrovolného hodnocení osobních ochranných pracovních prostředků),

- CZECH PROTECT (Sdružení výrobců a dovozců osobních ochranných pracovních prostředků).

Organizační zajištění vědeckovýzkumné činnosti a provozních úkolů (stav ke dni 1. 4. 2004)

Ředitel VÚBP – Ing. Miloš Paleček, CSc.,

Sekretariát ředitele

Vedoucí - Eva Křížková

Sekretariát ředitele zajišťuje veškerou agendu spojenou s funkcí ředitele a plní úkoly související s organizací, plánováním, hospodařením a správou celoustavního charakteru. Je členěno do dvou pracovních skupin:

- oblast personálních a vnitřních věcí
- oblast ekonomickou a správní

I. Oddělení bezpečnosti práce a pracovního prostředí

Vedoucí - RNDr. Stanislav Malý

Oddělení je členěno do dvou pracovních skupin:

1. Ergonomie a pracovní prostředí

Pracovní skupina v oblasti bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, kultury práce, výzkumu a posuzování vlivu pracovních podmínek

a pracovního prostředí na zdraví člověka, spolehlivosti a produktivity jeho výkonu zajišťuje:

- výzkum ve výše uvedených oblastech,
- posuzování bezpečnosti a ergonomie vybraných strojů, technických zařízení a pracovišť,
- činnost v oblasti harmonizace právní úpravy BOZP,
- zavádění bezpečnostního managementu v podnicích, tvorbu bezpečnostních zpráv a zpracování havarijních plánů, aplikaci ergonomických požadavků v projektování strojů a technických zařízení a kritérií pro hodnocení pracovní zátěže a další činnosti v oblasti zlepšování pracovních podmínek a prostředí.

2. Prevence průmyslových havárií

Pracovní skupina v oblasti prevence průmyslových havárií zajišťuje:

- činnost odborného pracoviště pro potřeby státní správy v oblasti prevence závažných havárií,
- analýzy stavu zavádění systému prevence závažných havárií,
- zpracování metodických pokynů a bezpečnostní dokumentace a hodnocení rizik objektů,
- výzkum prostředků prevence průmyslových havárií.

II. Institut technické bezpečnosti – Audity

Vedoucí - Ing. Martina Hájková

Pracovní skupina v oblasti bezpečnosti strojů a technických zařízení zajišťuje:

- provádění harmonizace norem ISO a EN do ČSN v rámci činnosti TNK č. 2 „Bezpečnost strojních zařízení - Ergonomie“ a podle požadavků ČSNI, zpracovávání připomínek k návrhům technických norem připravovaných ISO/CEN TC 199/114 za ČR a dalších v oblasti bezpečnosti strojů a strojních zařízení,
- posuzování shody s požadavky české legislativy a směrnic EHS v oblasti aplikace metod a prostředků prevence rizik pro výrobce, dovozce a prodejce strojů a strojních zařízení,
- osvědčování souladu provedení strojů a strojních zařízení z hlediska mechanické a elektrické bezpečnosti s požadavky platných bezpečnostních norem a předpisů, technickou pomoc

- při přípravě technicko bezpečnostní dokumentace ke strojům a strojním zařízením,
- poradenskou činnost při tvorbě návodů pro použití v oblasti zajištění bezpečnosti práce a při tvorbě provozních předpisů a řádů pro výrobní provozy,
 - projekty a realizace bezpečnostního značení výrobních provozů,
 - provádění bezpečnostních auditů, kontrol a prohlídek strojů a pracovišť.

III. Oddělení informatiky

Vedoucí - Ing. Evžen Bílek, PhD.

Oddělení je členěno do dvou pracovních skupin:

1. Informační systémy

Pracovní skupina zajišťuje:

- výzkum a vývoj prostředků efektivního zpracování dat a informací z oblasti BOZP a jejich prezentace,
- rozvoj a správu informačního systému IS/IT VÚBP (např. internetové stránky VÚBP (www.vubp.cz), intranet apod.) v rámci vnitřních informačních a komunikačních potřeb ústavu,
- rozvoj a provoz oborového portálu s názvem BOZPinfo.cz specializovaného na oblast bezpečnosti a ochrany zdraví při práci v ČR (www.bozpinfo.cz),
- zpracování koncepcí rozvoje informačního systému pro orgány státního odborného dozoru nad bezpečností práce a technických zařízení,
- zpracování systémových analýz pro vývoj SW aplikací pro informační systémy SOD nad bezpečností práce a technických zařízení a ověřování těchto aplikací,
- spolupráce s MPSV ČR, na zajištění provozu národního Focal Pointu v ČR, přípravě a zpracování obsahu jeho webových stránek (<http://osha.mpsv.cz>) a na organizaci kampaně Evropský týden BOZP vyhlášeného každoročně European Agency for Safety and Health at Work.

bozpinfo

2. Informační technologie

Pracovní skupina zajišťuje:

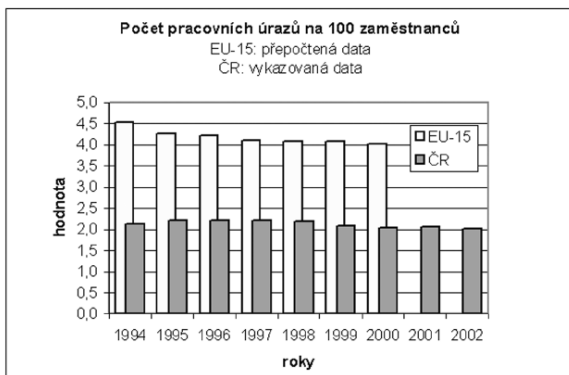
- provoz a správu počítačové sítě LAN VÚBP a prostředků výpočetní techniky ve VÚBP,
- spravuje a kontroluje bezpečnostní politiku provozu IS/IT VÚBP,
- poradenství a školení zaměstnanců VÚBP v oblasti výpočetní techniky.

IV. Oddělení operačního výzkumu

Vedoucí - Ing. Vladimír Janoušek, CSc.

Oddělení operačního výzkumu:

- zkoumá a analyzuje stav a vývoj bezpečnosti a ochrany zdraví při práci (BOZP) v ČR,
- zkoumá trendy a příčinné souvislosti v BOZP,
- monitoruje pracovní úrazovost v České republice,
- zpracovává statistiky a analýzy pracovní úrazovosti,
- vyvíjí metody registrace dat o pracovních úrazech,
- zpracovává návrhy zákonů a navazujících právních předpisů v BOZP,
- zkoumá faktory a indikátory trendů vědecko-technického rozvoje a společensko-ekonomických změn a jejich dopadů do vývoje BOZP,
- zpracovává návrhy a podklady pro systém úrazového pojištění v České republice,
- zajišťuje přípravu implementace metodiky evropské statistiky pracovní úrazovosti (ESAW).

V. Středisko vědeckých informací

Vedoucí - PhDr. Milada Švecová

Středisko zajišťuje:

- výzkumnou činnost v oblasti managementu znalostí a podílí se na vytváření zdrojové základny modelované pro oblast BOZP,
- zpracování digitálního archivu pomocí systému AiP Safe jako základní platformy pro digitalizaci dokumentů a navrhuje jeho propojení s datovou základnou,
- knihovnické služby, evidenci a systematické doplňování a udržování informačního fondu, výpůjční protokol a cirkulaci časopisů,
- bibliografické a rešeršní služby včetně periodického zpracování výběrové článkové bibliografie,
- výzkum a zpracování návrhu realizace kontaktního (informačního) centra na bázi využití nových technologií pro poskytování informačních a poradenských služeb ve webovém prostředí i pomocí elektronické služby,
- správu systémů: Digitálního archivu AiP Safe a automatizovaného knihovnického systému Clavius.

VI. Národní informační, vzdělávací a osvětové středisko Vedoucí - Hana Hlavičková

Středisko zajišťuje činnost v následujících oblastech:

1. Výchova a vzdělávání

- výzkum v oblasti osvěty a vzdělávání zaměřený na hledání a vývoj nových efektivnějších prostředků, zpracování a předávání informací a znalostí,
- organizaci kurzů, seminářů a přednášek, zaměřených na problematiku bezpečnosti práce, ochrany zdraví, majetku a životního prostředí a akcí s mezinárodní účastí a organizaci dalšího vzdělávání,
- operativní odborná pomoc při řešení problematiky v oblasti BOZP formou poradenské a konzultační činnosti v oblasti používání osobních ochranných prostředků, bezpečnostního značení, detekce a měřicí techniky,
- vydávání periodik, publikací a propagačních materiálů,
- prezentaci a prodej odborné literatury (publikací, tiskopisů, videopořadů, programů na PC a elektronických nosičů informací) a distribuci informačních materiálů z oblasti BOZP.

2. Osvěta

- organizace kampaní BOZP,
- příprava a organizace prezentací na výstavách a veletrzích v oblasti BOZP,
- vydávání publikací, informačních materiálů, letáků apod.

VII. Autorizovaná osoba 235

Vedoucí - Ing. Karel Škréta

Pracoviště zajišťuje a odpovídá zejména za:

- činnost ve smyslu platných zákonů o technických požadavcích na výrobky pro oblast osobních ochranných prostředků,
- posuzování shody osobních ochranných prostředků,
- zkoušení a certifikaci pomocných stavebních konstrukcí,
- technickou normalizaci CEN pro vybrané oblasti OOP a PSK,
- výzkumnou a odbornou činnost při řešení úkolů vyplývajících z koncepce výzkumu a vývoje v oblasti bezpečnosti a ochrany zdraví při práci v rozsahu specifikované ročními plány činnosti,
- vedení databáze certifikovaných OOP.

Na činnosti AO 235 se podílejí:

1. VÚBP - ZL - Zkušební laboratoř č. 1040

Zajišťuje provádění výkonů zkušebnictví v oblasti zkoušek osobních ochranných prostředků a pomocných stavebních konstrukcí. Popis činností VÚBP-ZL je rozpracován podle požadavků ČSN ISO/IEC 17025 v příručce jakosti VÚBP-ZL, která je samostatnou organizační normou.

2. VÚBP - COV - Certifikační orgán pro certifikaci výrobků č. 3068

Zajišťuje provádění certifikační činnosti v oblasti certifikace osobních ochranných prostředků. Popis činnosti VÚBP-COV je rozpracován podle požadavků normy ČSN EN 45011 v příručce jakosti VÚBP-COV, která je samostatnou organizační normou.

K 31. prosinci 2003 zaměstnával ústav 71 pracovníků, z toho 40 pracovníků s vysokoškolským vzděláním a 26 pracovníků se středoškolským vzděláním. Výzkumnou a odbornou činnost převážně vykonávalo 59 zaměstnanců, administrativní a organizační práce 10 zaměstnanců a pomocné obslužé práce 2 zaměstnanci.

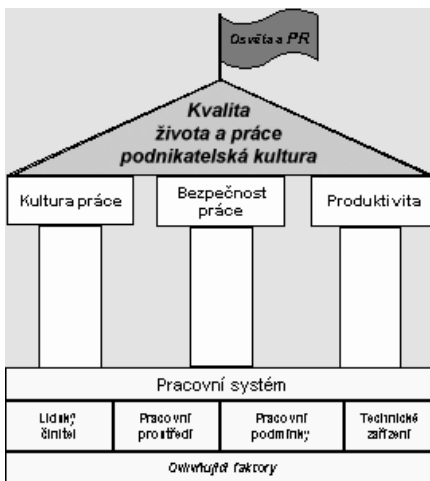

Výzkumné a další související činnost

V návaznosti na usnesení vlády č. 397 ze dne 10. června 1998, zpracoval VÚBP výzkumný záměr: **Prostředky a nástroje zvyšování úrovně bezpečnosti práce.**

Výzkumný záměr představoval ucelený program výzkumu na období pěti let (1999 – 2003), který se stal součástí globálního programu zvyšování úrovně bezpečnosti práce v ČR. Formuloval základní směry výzkumu v oblasti bezpečnosti práce a byl koncipován tak, aby vytvořil základ pro nezbytný rozvoj poznatkové základny v oblasti bezpečnosti práce a umožnil zapojení výzkumu v této oblasti do mezinárodních výzkumných programů. Přitom počítal s využitím jak institucionální formy, tak s návazností účelové formy podpory výzkumu. To se konkrétně projevilo i v zaměření výzkumných úkolů a vyústilo v přípravu a realizaci střednědobého výzkumného záměru na léta 2004 – 2010 **BOZP – zdroj zvyšování kvality života, práce a podnikatelské kultury.** Tento výzkumný záměr staví na výsledcích projektů řešených v minulém období.

Jedná se především o výzkum v oblasti zlepšování pracovních podmínek a pracovního prostředí, kde bylo vytvořeno unikátní zařízení „stereo-
teploměr“ umožňující optimalizovat tepelné podmínky na pracovišti, kontrolní listy pro hodnocení pracovních podmínek na pracovištích, testové baterie pro posuzování kultury práce a prevence rizik, metody a návrhy na zlepšení ochrany dýchadel, metody posuzování spolehlivosti lidského činitele apod. V rámci výzkumu byly hledány i vhodné nástroje pro pozitivní ovlivňování postojů pracovníků k bezpečnosti a ochraně zdraví při práci a efektivní způsoby vedení kampaní v oblasti BOZP. Nový výzkumný záměr je zaměřen, v souladu s cíli EU, na výzkum nástrojů přispívajících k trvalému zvyšování kvality pracovního života.

Řešení je zaměřeno zejména na výzkum

- faktorů významně ovlivňujících bezpečnost a produktivitu pracovních systémů s prioritním zaměřením na úlohu lidského činitele (vliv věku, rovné pracovní příležitosti, mobbing, harassment), vliv pracovních podmínek a pracovního prostředí a vliv změn technologií a nových forem organizace práce (práce na dobu určitou, teleworking, práce na dálku aj.), na spolehlivý a bezpečný výkon pracovních činností a na pracovní pohodu,
- směrů a tendencí vývoje včetně mapování, monitorování, analyzování a identifikování stavu a úrovně bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, skutečných a objektivních potřeb praxe pro jejich cílené a efektivní uspokojování a žádoucí ovlivňování, zejména s ohledem na ekonomické (náklady a přínosy), sociálně-kulturní a environmentální souvislosti,
- postojů a chování osob k bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, vhodných způsobů a metod pozitivního ovlivňování konkrétních cílových skupin včetně motivačních stimulů,
- prostředků a nástrojů ovlivňujících spolehlivost, bezpečnost a produktivitu práce zejména v malých a středních podnicích,
- progresivních způsobů a metod napomáhajících podnikatelským i dalším subjektům zvyšovat účinnost prevence ochrany zdraví člověka i materiálních hodnot v pracovních procesech,
- optimálních strategií zvyšování vzdělanosti v oblasti BOZP.

Střednědobé řešitelské období umožňuje sledovat a hodnotit vývoj bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, identifikovat rizika a jejich změny, predikovat jejich vývoj a navrhnout vhodná korekční opatření. Je to optimální období pro strategické studie zachycující změny v oblasti BOZP v kontextu změn ve společnosti. Na střednědobý plán výzkumu navazují ročně plány řešení dílčích projektů zaměřených na klíčové tématické oblasti a řešící konkrétní aktuální problémy.

Poznatky a výsledky výzkumné činnosti využívá ústav v řadě souvisejících aktivit, zaměřených především do oblasti

- zpracování a prezentování informací z oblasti BOZP,
- osvěty a propagace bezpečné a zdraví neohrožující práce,
- výchovy a vzdělávání.

V rámci těchto činností se VÚBP podílí na zajištění činnosti Národního Focal Pointu, na přípravě a organizaci kampaní a programů BOZP (Evropský týden BOZP, Správná praxe, Společně bezpečně, Bezpečný podnik aj.). VÚBP je rovněž provozovatelem největšího českého informačního portálu v oblasti bezpečnosti a ochrany zdraví při práci www.bozpinfo.cz.

Pro budoucnost ústavu je důležitý rozvoj mezinárodních kontaktů a zapojení se do mezinárodní spolupráce výzkumných ústavů. Ředitel ústavu je členem „Sheffield Group“ - skupiny ředitelů vybraných výzkumných ústavů zemí EU, USA, Kanady a Izraele. To umožňuje být v kontaktu s řadou odborných pracovišť, výměnu informací a zkušeností i účast na řešení řady problémů v oblasti BOZP.

Ústav je členem PEROSH (Partnership for European Research in Occupational Safety and Health). Podílel se a podílí se na řešení mezinárodních projektů z oblasti BOZP v rámci programu PHARE, twinningových a dalších mezinárodních programů a projektů.

V současné době je VÚBP koordinátorem i hlavním řešitelem projektu EDFORSA (Education for Safety), který je součástí programu Leonardo da Vinci financovaného z prostředků EU. Projekt je zaměřen na přípravu programu distančního vzdělávání BOZP. Na jeho řešení se dále podílejí odborné instituce z Polska, Rakouska, Německa, Francie a Řecka.

Rozvíjející se spolupráce se Státním zdravotním ústavem, vysokými školami, výzkumnými ústavu a organizacemi členských států EU přispívá nejen ke zkvalitnění práce ústavu, ale i k větší efektivitě výzkumu a k získávání nových poznatků.

V blízké budoucnosti čeká VÚBP další významná změna, která ovlivní jeho budoucí činnost a která by měla podpořit především výzkumné aktivity ústavu. Jedná se o transformaci na veřejně výzkumnou instituci. Všechny výše uvedené skutečnosti vytvářejí dostatečné předpoklady k tomu, aby činnost Výzkumného ústavu bezpečnosti práce úspěšně pokračovala a dále se rozvíjela i v nových podmínkách.

Bibliografická poznámka:

Při přípravě publikace byly použity následující prameny a literatura:

Literatura:

- 30 let státního odborného dozoru. Praha 1999.
- Ottův slovník naučný, N.D., Praha 1943, 28. V. 1943, heslo: Ústav lidské práce.
- Technický slovník naučný, Praha 1928, heslo: Bezpečnostní opatření.
- Encyklopedie výkonnosti. Masarykova akademie práce, Praha 1934, I. díl Člověk, Praha 1932, II. díl Výroba.
- Jokl Daniel, Jokl Miloslav: František Kafka a bezpečnost práce. Bezpečná práce, 1986, č. 6.
- Paleček, Miloš: Bezpečnost práce v Českých zemích z pohledu technické normalizace, 2003.

Další prameny:

- Sbírka zákonů ČSR a ČR
- Sbírka zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava
- archiv Výzkumného ústavu bezpečnosti práce
- vzpomínky Karly Pecharové a PhDr. Oldřicha Matouška na vznik VÚBP
- Zajistit bezpečnost práce na pracovišti je morální povinnost – rukopis. (Eckhard, Robert, F., 2003)
- materiály Josefa Turče.

OBSAH

BEZPEČNOST PRÁCE V ČESKÝCH ZEMÍCH

Období Rakousko – Uherska.....	8
Po roce 1918.....	9
Bezpečnostní normy.....	12
Úrazové pojišťovnictví.....	13
Instituce bezpečnosti práce v letech 1918 – 1945.....	15
Provozně bezpečnostní služba a revizní technici.....	17
Evidence a registrace pracovních úrazů a havárií	19
Genius loci	20
Československý ústav práce a jeho zánik.....	21

VÝZKUMNÝ ÚSTAV BEZPEČNOSTI PRÁCE

Jak vznikl VÚBP.....	23
Výzkumná činnost VÚBP.....	26
S Českým úřadem bezpečnosti práce.....	28
Začlenění VÚBP do vědecko-výzkumné základny.....	29
VÚBP v 80. letech.....	32
Do nového tisíciletí.....	34
VÚBP - současnost a budoucnost.....	37
Organizační zajištění vědeckovýzkumné činnosti a provozních úkolů...39	
Výzkumné a další související činnosti.....	47

Bezpečnost práce a 50 let VÚBP

Připravil: PhDr. Otto Novák, CSc.

Vydal: Výzkumný ústav bezpečnosti práce

Rok: 2004

Náklad: 150 kusů

Vydání: první

Grafická úprava: Martina Šedivá

Tisk: BETIS spol. s r.o., Praha 9 - Běchovice